

บทที่ 3

รูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (Social Group Work Models)

อาจให้คำจำกัดความได้ว่า รูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่มเป็น “แนวความคิดที่ก่อกำเนิดมาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม” รูปแบบเหล่านี้พัฒนาขึ้นมาจากความเห็นพ้องต้องกันของนักสังคมสงเคราะห์ ว่ามีองค์ประกอบใดบ้างที่สำคัญต่อการปฏิบัติงานกับกลุ่มและจากการให้คำอธิบายปรากฏการณ์ในการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำๆกัน จนกระทั่งกลายมาเป็นต้นกำเนิดของรูปแบบต่างๆ (Papell and Rothman 1980: 116)

แม้ว่ารูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่มกระแสหลักในวงการสังคมสงเคราะห์ของสหรัฐอเมริกาปัจจุบันซึ่งเป็นแม่แบบการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของโลกจะมีอยู่ด้วยกัน 3 รูปแบบคือ รูปแบบบำบัดรักษา รูปแบบสื่อกลางหรือความสัมพันธ์ต่างตอบแทนและรูปแบบจุดหมายทางสังคม (Papell and Rothman: 117 และ DiNitto and McNeece 1990: 71) รวมกับอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้กันอยู่บ้างคือ รูปแบบพัฒนา (tropp 1977: 1327 และ Johnson 1995: 143) แต่ในที่นี่จะนำเสนอรูปแบบปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มรวมทั้งหมด 12 รูปแบบ (ส่วนใหญ่ดัดแปลงมาจาก Brown 1992: 20-27 และ Zastrow 1987: 4-7) ดังนี้

1. รูปแบบพัฒนา (Development Models)
2. รูปแบบบำบัดรักษา (Remedial or Preventive and Rehabilitative Models)
3. รูปแบบแก้ไขปัญหา (Problem-solving Models)
4. รูปแบบการศึกษา (Educational Models)
5. รูปแบบการทำงานหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน (Task-centered Models)
6. รูปแบบนันทนาการ (Recreational Models)
7. รูปแบบสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน (Self-help or Mutual Support Models)
8. รูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน หรือปฏิสัมพันธ์ หรือสื่อกลาง หรือมนุษยนิยม (Reciprocal or interactionist or Mediating or Humanistic Models-Schopler and Galinsky)
9. รูปแบบเสริมพลังอำนาจ (Empowerment Models)
10. รูปแบบพิทักษ์สิทธิ (Advocacy Models)
11. รูปแบบจุดประสงค์ทางสังคม (Social Goals Models)
12. รูปแบบสตรีนิยม (Feminist Models)

1. รูปแบบพัฒนา

รูปแบบพัฒนามี 2 แบบที่สำคัญคือ รูปแบบของซัล เบอ์นสไตน์ (Sal Bernstein) แห่งโรงเรียนสังคมสงเคราะห์ของมหาวิทยาลัยบอสตัน สหรัฐอเมริกาและรูปแบบของเอ็มนานูเอล ทรีอ็อพฟ์ (Emanuel Tropp) (Johnson 1995: 421) ซึ่งในที่นี่จะกล่าวถึงรูปแบบของทรีอ็อพฟ์เท่านั้น แม้ว่านักสังคมสงเคราะห์ผู้ให้กำเนิดรูปแบบนี้จะมีหลายคน เช่น เกรซ คอยล์ (Grace Coyle) เกร็ทฮูด วิลสัน (Gertrude Wilson) เกลดีส ไรแลนด์ (Gladys Ryland) เฮเลน ฟิลลิปส์ (Helen Phillips) ก็ตาม แต่ทรีอ็อพฟ์ก็เป็นผู้ที่ทำให้รูปแบบนี้มีรูปธรรมมากที่สุด (Johnson 1995: 413)

แนวคิด

รูปแบบนี้ยึดหลักปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existential Humanism) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีอิสระเสรี มีความรับผิดชอบ มีศักยภาพ สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ จึงควรจะปฏิบัติต่อสมาชิกกลุ่มอย่าเคารพในเกียรติภูมิ มีศักดิ์ศรีของเขาและเธอ ด้วยความเชื่อที่ว่า สมาชิกสามารถรับผิดชอบต่อตัวเองได้ (Johnson: 413) ทั้งยังส่งเสริมสมาชิกกลุ่มให้ทำหน้าที่ทางสังคม (Social Functioning) ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ โดยเห็นว่าก่อนที่คนเราจะทำหน้าที่ทางสังคมได้ดีนั้นก็ต้องมีศักยภาพในการทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นผลสำเร็จ มีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและพอใจในตัวตนของตนเองเสียก่อน รูปแบบพัฒนาจึงไม่มองบุคคลว่า มีปัญหาหรือผิดปกติหรือมีพยาธิสภาพและจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาและไม่ศึกษาบุคลิกภาพในอดีตของบุคคล ซึ่งอาจให้ร่องรอยหรือบ่งบอกถึงแรงจูงใจที่ทำให้เขาหรือเธอแสดงพฤติกรรมอย่างที่เราเห็นออกมา แต่จะศึกษาเฉพาะพฤติกรรมปัจจุบันของสมาชิกกลุ่มและกลุ่มโดยรวมเท่านั้น รูปแบบนี้ยังมองอีกด้วยว่าบุคคลทุกคนจำเป็นต้องพานพบกับปัญหาอุปสรรคความท้าทาย ความตึงเครียดหรือวิกฤตการณ์อยู่เสมอและจำเป็นจะต้องเอาชนะเพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทำให้จุดยืนของนักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้รูปแบบพัฒนามาดำเนินงานจะต้องมุ่งพัฒนาสมาชิกให้สามารถทำหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้และได้รับประสบการณ์ต่างๆ จากกลุ่ม (Tropp 1977: 1322-1323)

การปฏิบัติงาน

กลุ่มตามรูปแบบพัฒนาควรจะเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมีความสนใจร่วมกัน มีปัญหาชีวิตคล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะเหมือนกันมากกว่าแตกต่างกัน โดยที่นักสังคมสงเคราะห์จะมีแนวทางในการดำเนินงานหลักๆ ดังนี้ คือ (Tropp 1977: 1323-1325)

- ช่วยกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยช่วยกลุ่มเลือกงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มจะทำ เพื่อให้ตอบสนองต่อปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของสมาชิก

- ช่วยสมาชิกให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันไปในทิศทางที่กลุ่มจะบรรลุวัตถุประสงค์

- ช่วยสมาชิกให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ให้สมาชิกระบายความรู้สึกภายในออกมา โดยกลุ่มจะให้กำลังใจ สนับสนุนให้สมาชิกเผชิญสถานการณ์ที่เป็นจริง ให้สมาชิกประเมินตนเองเสียใหม่ว่าเป็นบุคคลเช่นไร เพื่อช่วยสมาชิกให้เผชิญความเป็นจริงของชีวิตได้ ให้การสนับสนุนสมาชิกและดึงศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในตัวออกมา เพื่อให้สมาชิกค้นหาตัวเองหาทางเลือกที่จะแก้ไขปัญหา สร้างเสริมวิจรรย์ญาณและความรับผิดชอบต่อชีวิตในอนาคตของตนเอง

ในการดำเนินงานกับสมาชิกตามรูปแบบนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะใช้ตัวตน (Self) ใช้เนื้อหาของกิจกรรมและกระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือ และพร้อมที่จะช่วยสมาชิกให้วางแผนดำเนินงานกลุ่มร่วมกัน (Johnson 1995: 143)

รูปแบบพัฒนานี้สามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานกับกลุ่มได้หลายลักษณะ เป็นต้นว่า การพัฒนาศักยภาพ ทักษะของสมาชิก (เช่น กลุ่มฝึกพูด กลุ่มสมาชิกค่ายเยาวชน กลุ่มเด็กเร่ร่อนที่ได้รับการพัฒนาฝีมือแรงงาน) การพัฒนากลุ่มในชุมชน (เช่น กลุ่มเยาวชนที่มีปัญหาพฤติกรรมในชุมชนแออัดมารวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานในงานอาชีพและร่วมกิจกรรมพัฒนาของชุมชน) การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กหนุ่มสาวเพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน พัฒนาศักยภาพที่จะเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตในวัยร่ำวัยเรียนผ่านทางกิจกรรมต่างๆ และกิจกรรมเพศศึกษา (ดู เรณู อรรถธำเมศร์ และคณะ 2543)

2. รูปแบบบำบัดรักษา

รูปแบบนี้เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาเมื่อมีการนำวิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มไปใช้ในทางคลินิกเพื่อบำบัดรักษาผู้ป่วยในช่วงกลางทศวรรษ 1950 โดยมีผู้ให้กำเนิดคือ โรเบิร์ต ดี. วินเทอร์ (Robert D. Vinter) และคณะ ซึ่งต่อมาพอล เอช. กลาสเซอร์ (Paul H. Glasser) และ ชาร์ลส์ ดี. การ์วิน (Charles D. Garvin) ก็ได้พัฒนารูปแบบนี้ไปใช้ในการปฏิบัติงานในองค์กร (Johnson 1995: 419) จากนั้นก็มีการนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในโรงพยาบาลจิตเวช สถาบันที่แก้ไขพฤติกรรมและการกระทำผิด องค์กรที่ให้บริการปรึกษา โรงเรียน สถานพยาบาล ฯลฯ (Skidmore, et al.1991: 79)

แนวคิด

กลุ่มบำบัดรักษาแตกต่างจากกลุ่มในรูปแบบอื่นๆ เพราะเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้น (Formed Group) สมาชิกภาพของกลุ่มก็จะถูกกำหนดโดยนักสังคมสงเคราะห์และนักวิชาชีพอื่นๆ ซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์วินิจฉัยและคัดเลือกสมาชิกเข้ากลุ่มและสมาชิกของกลุ่มก็มักจะเป็นผู้ที่มีปัญหาส่วนตัว/ อารมณ์ จิตใจหรือเจ็บป่วยและจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา เพื่อให้ทำหน้าที่ทางสังคมของตนต่อไป รูปแบบนี้จึงถือว่ากลุ่มเป็นเสมือนเครื่องมือที่จะบำบัดรักษาสมาชิกหรือเป็นบริบทที่มีการบำบัดรักษาเกิดขึ้นในกลุ่ม ทำให้วัตถุประสงค์ในการบำบัดรักษาที่นักสังคมสงเคราะห์และนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกำหนดขึ้นกลายมาเป็นวัตถุประสงค์หลัก ส่วนวัตถุประสงค์อื่นๆ แม้แต่วัตถุประสงค์ของกลุ่มก็จะถือว่าเป็นรองวัตถุประสงค์เพื่อการบำบัดรักษาทั้งสิ้น (Papell and Rothman 1980: 122-123) กลุ่มตามรูปแบบนี้จึงมีอิสระในการดำเนินงานน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบอื่นๆ

แนวคิดที่เป็นแกนหลักของรูปแบบนี้ก็คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการบำบัดรักษาขึ้นมาโดยนักสังคมสงเคราะห์และนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องจะกำหนดเป้าหมายการบำบัดรักษาสมาชิกกลุ่มเป็นรายบุคคล ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ในขณะที่เดียวกัน ก็มีการกำหนดบรรทัดฐานหรือค่านิยมของกลุ่ม ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม จากนั้นนักสังคมสงเคราะห์ก็จะเป็นผู้กำหนดเนื้อหากิจกรรมของกลุ่ม ให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการบำบัดรักษาสมาชิกแต่ละคนและใช้ความรู้ที่เกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ รูปแบบบำบัดรักษาก็ยังกำหนดว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นเครื่องมือในการบำบัดรักษาที่มีประสิทธิภาพก็คือ องค์กรประกอบที่เอื้อต่อการบำบัดรักษา เช่น การที่สมาชิกกลุ่มจะต้องมีสภาพปัญหา อารมณ์จิตใจคล้ายคลึงกัน ทั้งยังได้กำหนดปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย เช่น หลักเกณฑ์การจัดตั้งกลุ่มและบทบาทของคณะนักวิชาชีพผู้ให้การบำบัดรักษาสมาชิกกลุ่ม (Papell and Rothman:124-126)

การปฏิบัติงาน

รูปแบบบำบัดถือว่ากลุ่มเป็นทั้งเครื่องมือและบริบทในการบำบัดรักษาสมาชิกโดยมีสมมุติฐานว่า นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ดูแลและมีอิทธิพลต่อกระบวนการกลุ่ม บทบาทที่สำคัญของนักสังคมสงเคราะห์จึงเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) โดยใช้วิธีการแก้ไขปัญหามาดำเนินงานกับกลุ่ม อันได้แก่ กระบวนการศึกษา วิเคราะห์วินิจฉัยและบำบัดรักษาสมาชิก รวมทั้งการมีอำนาจหน้าที่ตามกฎระเบียบขององค์กรในการปฏิบัติงานกับกลุ่ม (Papell and Rothman: 122-124)

ขั้นตอนการบำบัดรักษาสมาชิกกลุ่ม ตามรูปแบบนี้การบำบัดรักษาสมาชิกกลุ่มจะมี 5 ขั้นตอนซึ่งคล้ายคลึงกับวิธีการสังคมสงเคราะห์ (Garvin and Glass 1970: 40-46 และ Johnson 1995: 419) คือ

1) การรับสมาชิก (Intake) เป็นการสร้างพันธสัญญา (Contract) ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์ และสมาชิกกลุ่มว่าจะให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มแก่สมาชิกและการประเมิน (Assessment) สภาพการณ์ ปัญหา ความจำเป็น ความต้องการของสมาชิกว่าเป็นอย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร สมาชิกกลุ่มมีศักยภาพเพียงใดและได้เคยจัดการกับปัญหาของตนเองมาแล้วอย่างไรบ้าง

2) การวินิจฉัยเพื่อวางแผนบำบัดรักษา (Diagnostic Treatment Planning) จะทำโดยนักสังคมสงเคราะห์กับบุคลากรสหวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพปัญหาของสมาชิกจากข้อเท็จจริงที่ศึกษามาได้ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการบำบัดรักษา การวางแผนบำบัดรักษา การระบุทรัพยากรที่ต้องใช้และสภาพแวดล้อมของสมาชิกที่จำเป็นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลง

3) การจัดองค์ประกอบของกลุ่ม (Group Composition) ให้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การคัดเลือกสมาชิกเข้ากลุ่ม โดยใช้หลักเกณฑ์ที่ว่าองค์ประกอบของกลุ่มหรือคุณลักษณะส่วนตัวและคุณลักษณะที่เป็นพฤติกรรมของสมาชิก ควรจะเอื้ออำนวยให้วัตถุประสงค์ของสมาชิกแต่ละคน บรรลุผลและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม/องค์กร ตัวอย่างเช่น สมาชิกกลุ่มควรจะเป็นผู้ป่วยด้วยโรคเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน มีสภาพปัญหาประเภทเดียวกัน

4) การบำบัดรักษาสมาชิกในกลุ่ม (Treatment in the Group) ตามแผนบำบัดรักษาที่วางไว้ โดยที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องประเมินว่า ผลการบำบัดรักษาสมาชิกกลุ่มและสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ เป็นไปตามที่สมาชิกกลุ่มและครอบครัวต้องการหรือไม่

5) การประเมินผลการบำบัดรักษาและสิ้นสุดกลุ่ม (Evaluation and Termination) คณะผู้ให้การบำบัดรักษาจะประเมินผลเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ ว่าการบำบัดรักษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ถ้าหากการบำบัดรักษาไม่เป็นผลก็อาจจะต้องส่งต่อสมาชิกผู้นั้นไปบำบัดรักษาที่อื่นหรือปรับเปลี่ยนแผนการบำบัดรักษาเสียใหม่

การปฏิบัติงานตามรูปแบบบำบัดรักษาของนักสังคมสงเคราะห์ทำได้หลายลักษณะดังต่อไปนี้

การปฏิบัติงานโดยตรง: นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นศูนย์กลางของกลุ่ม ให้กำลังใจ สนับสนุน และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สมาชิก กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะบำบัดรักษาสมาชิกแต่ละคน กำหนดงานหรือกิจกรรมที่สมาชิกทำในกลุ่ม ดูแลสมาชิกให้ปฏิบัติตามค่านิยมและบรรทัดฐานของกลุ่ม เช่น อรรถาธิบายให้สมาชิกเข้าใจวัตถุประสงค์ของการบำบัดรักษา นโยบาย กฎระเบียบขององค์กร ตักเตือนเมื่อมีการละเมิดบรรทัดฐาน หรือช่วยขัดเกลาพฤติกรรมต่างๆ ของสมาชิกให้สังคมยอมรับ (Zastrow 1987: 6-7) เป็นต้น

การปฏิบัติงานทางอ้อม: นักสังคมสงเคราะห์จะช่วยปรับเปลี่ยนสถานการณ์ หรือเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ของกลุ่ม ให้เป็นประโยชน์ต่อการบำบัดรักษา เช่น ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและองค์ประกอบของกลุ่ม ก็จะใช้กิจกรรมเพื่อปรับพฤติกรรมของสมาชิก ฝึกหัดกลุ่มให้แก้ไขปัญหา ช่วยสมาชิกให้กลับสับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม เป็นต้น

โรนัลด์ ดับเบิลยู. โทสแลนด์ และโรเบิร์ต เอฟ. ไรวัส (Ronald W. Toseland and Robert F. Rivas) ได้นำเสนอวิธีการปฏิบัติงานแบบพิเศษกับกลุ่มเพื่อการบำบัดรักษาไว้ 3 ลักษณะดังนี้ (สรุปความและดัดแปลงจาก Toseland and Rivas 2001: 285-318)

(1) **การดำเนินงานกับสมาชิกแต่ละคน** นักสังคมสงเคราะห์สามารถดำเนินงานในลักษณะนี้ได้ 3 ระดับ คือ

- การดำเนินงานกับตัวสมาชิก (Interpersonal Interventions) เป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งที่อยู่ภายในตัวสมาชิกแต่ละคน เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรม ความรู้สึกของตนเองและทำความเข้าใจว่า ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมดังกล่าวสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ส่งผลให้คนเรากระทำการต่างๆ อย่่างไรบ้าง จากนั้นก็ร่วมกันวิเคราะห์ว่าความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของแต่ละคนนั้นมีที่มาที่ไปอย่างไร มีเหตุผลหรือไม่และส่งผลอะไรบ้าง (ตัวอย่างเช่น หากมีการตีความข้อมูลที่ได้มาผิดพลาด ก็อาจทำให้การตัดสินใจที่ตามมาผิดพลาด ความเชื่อที่ว่าเหตุการณ์ในอดีตซึ่งเกิดขึ้นซ้ำรอยกับปัจจุบัน ก็น่าจะส่งผลอย่างเดียวกัน อาจนำไปสู่การอนุมานเหตุการณ์ปัจจุบันผิดพลาดได้ ถ้าหากผลอย่างเดียวกันไม่เกิดขึ้น การคิดมากกับเรื่องเล็กๆน้อยๆ หรือการมองสิ่งต่างๆ ในแง่ร้ายก็จะส่งผลร้ายต่อตัวเอง หรือการคิดแบบคู่ขนานที่ไม่มีทางเลือกอื่นเมื่อไร ก็จะทำให้ชีวิตขาดความยืดหยุ่นและเข้าไปติดอยู่ในวังวน ฯลฯ) ในขั้นต่อไปสมาชิกกลุ่มก็จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกที่เกิดผลในทางลบโดยวิธีการต่างๆ เช่น การคิดเรื่องเดิมแต่ใช้กรอบความคิดใหม่ (Reframing) ก็จะทำให้มีมุมมองใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม การสร้างวาทกรรมใหม่ก็จะเป็นการทำทลายวาทกรรมเดิมที่ทำให้ติดกับดักทางความคิดและการสร้างความจริงใหม่ขึ้นมาในสังคม การศึกษาธรรมชาติ ความเข้าใจเกี่ยวกับยุคสมัยและน้อมนำธรรมะมาปฏิบัติ หรือการฝึกจิตโดยการภาวนาตามหลักศาสนาต่างๆ ก็จะช่วยให้อาจารย์ปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกได้หรือการฝึกทักษะใหม่ที่จำเป็นต่อชีวิตโดยใช้แนวคิดใหม่ ก็จะไปสู่การฝึกวิธีคิดใหม่ได้ เป็นต้น

- การดำเนินงานระหว่างสมาชิกด้วยกัน (Interpersonal Interventions) ตามรูปแบบบำบัดรักษา กลุ่มจะเปรียบเสมือนห้องทดลองที่สมาชิกกลุ่มสามารถสำรวจตรวจสอบกันและกัน เป็นที่ที่สมาชิกสามารถแสดงทักษะในปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เป็นที่ประจักษ์ในกลุ่มเพื่อนสมาชิกสามารถแสดงบทบาทในกลุ่มได้มากมาย ทั้งยังได้รับการสะท้อนกลับ (Feedback) ในเรื่องต่างๆ จากเพื่อนสมาชิกด้วยและนักสังคมสงเคราะห์ก็สามารถดำเนินงานกับสมาชิกในกลุ่มได้หลายประการ เช่น การให้สมาชิกฝึกเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ ด้วยการสังเกตจากต้นแบบที่อาจเป็นนักสังคมสงเคราะห์หรือสมาชิกในกลุ่มก็ได้ หรือการฝึกหัดแสดงบทบาทสมมุติ (Role Playing) เพื่อฝึกตัดสินใจหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งทำได้หลายแบบ เช่น ฝึกบทบาทสมมุติที่ควรจะเป็นของตนเอง (Own role) เพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเองใหม่ ฝึกบทบาทสมมุติของคนอื่น (Role reversal) เพื่อที่จะเข้าใจผู้อื่น ฝึกบทบาทสมมุติหลายๆ บทบาท (Autodrama) เพื่อให้มีมุมมองที่หลากหลายต่อตนเองและมีมุมมองที่หลากหลายต่อคนอื่น หรือให้การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) เช่น การยืมคำชมเชย การให้วัตถุปัจจัยแก่สมาชิก ฯลฯ แทนที่จะให้เสริมแรงทางลบซึ่งจะไม่ส่งผลดีเท่าใดนัก เป็นต้น

- การดำเนินงานกับสิ่งแวดล้อม (Environmental Intervention) ของสมาชิก เป็นต้นว่า การจัดหาทรัพยากร อาทิ ยานพาหนะ ทุนประกอบอาชีพ บริการส่งต่อ ฯลฯ ให้แก่สมาชิกที่มีความจำเป็น การช่วยขยายขอบข่ายของเครือข่ายทางสังคมของสมาชิกให้กว้างขวางขึ้น การจัดปรับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้แก่สมาชิก ฯลฯ

(2) การดำเนินงานกับกลุ่มโดยรวม จากการศึกษาที่กลุ่มเปรียบเสมือนพาหนะและบริบทของการบำบัดรักษาสมาชิก นักสังคมสงเคราะห์จึงควรมีจุดมุ่งหมายที่จะดำเนินงานกับกลุ่มเพื่อส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งพลวัตกลุ่มที่จะทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็แทรกแซง/ปรับเปลี่ยนพลวัตกลุ่มที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของกลุ่ม โดยเน้นประเด็นที่จะดำเนินงาน 4 ประการ ดังนี้

ก. การปรับเปลี่ยนแบบแผนการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก ด้วยการแทรกแซงเพื่อปรับเปลี่ยนความถี่ ระยะเวลา การกระจายและเนื้อหาของ การติดต่อสื่อสาร/การมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ตัวอย่างเช่น การชมเชยเมื่อสมาชิกมีส่วนร่วมในกลุ่ม การใช้คำถามให้สมาชิกที่ไม่แสดงออกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ในกลุ่ม โดยไม่เน้นย้ำประเด็นที่สมาชิกผู้นั้นไม่มีส่วนร่วมในกลุ่ม การสร้างพันธสัญญาในกลุ่มเพื่อที่จะลดทอนการแสดงออกมากเกินไปของสมาชิกบางคน การให้สัญญาว่าสมาชิกบางคนกำลังแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมอยู่ แล้วให้การเสริมแรงทางบวก การส่งเสริมสมาชิกให้ติดต่อสื่อสารในกลุ่มไม่สอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายหรือเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายของกลุ่มหรือเห็นว่าสารที่สมาชิกบางคนสื่อออกมาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา กลุ่ม เป็นต้น

ข. การทำให้กลุ่มน่าดึงดูดใจสำหรับสมาชิก กลุ่มที่น่าดึงดูดใจสำหรับสมาชิกก็คือกลุ่มที่มีความเหนียวแน่นซึ่งสามารถจะดึงดูดสมาชิกให้รวมอยู่ด้วยกัน ความเหนียวแน่นของกลุ่มเกิดขึ้นได้จากการสร้างสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น สมาชิกมีการดูแลเอาใจใส่และเข้าใจกัน ก็จะช่วยให้กลุ่มทำหน้าที่ได้ตามวัตถุประสงค์ ในขณะที่เดียวกัน นักสังคมสงเคราะห์ก็ต้องส่งเสริมสมาชิกให้คำนึงถึงความจำเป็น ความต้องการของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน มีการปฏิบัติต่อกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เกื้อกูลและสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีการสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพภายในกลุ่ม ในส่วนของตัวนักสังคมสงเคราะห์เองก็ต้องใส่ใจและรับฟังสมาชิก ให้คำชมเชยสมาชิกที่มีส่วนร่วมในกลุ่ม ส่งเสริมสมาชิกให้เปิดเผยตัวเองจริงใจ และรักษาความลับของกันและกัน มีสินน้ำใจเล็กๆน้อยๆสำหรับสมาชิกในโอกาสอันเหมาะสม ให้ความสนใจข้อเสนอแนะที่จะทำให้กลุ่มสื่อสารกันอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นต้น

ค. การใช้การควบคุมทางสังคม (Social Controls) ในกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ การควบคุมทางสังคมนี้จะอยู่ในรูปของบรรทัดฐาน บทบาท สถานภาพของสมาชิกในกลุ่มและอำนาจหน้าที่ของผู้นากลุ่ม หากการควบคุมทางสังคมในกลุ่มอ่อนแอ กลุ่มก็จะสับสนยุ่งเหยิง ในทางตรงข้าม หากการควบคุมทางสังคมเข้มข้นเกินไป สมาชิกกลุ่มก็อาจต่อต้านหรือรู้สึกว่าคุณบังคับ นักสังคมสงเคราะห์จึงควรส่งเสริมกลุ่ม ให้พัฒนาการควบคุมทางสังคมภายในกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายใน 2 ลักษณะคือการบูรณาการบรรทัดฐานของกลุ่ม (หมายถึงการที่สมาชิกต่างก็ให้การยอมรับบรรทัดฐานของกลุ่ม) และการบูรณาการหน้าที่ของกลุ่ม (หมายถึงการที่สมาชิกต่างก็ให้การยอมรับบทบาทหน้าที่ที่ส่งเสริมให้ทำงานของกลุ่มบรรลุผล) ด้วยการไม่ให้มีการผูกขาดอำนาจหรือครอบงำสมาชิกในกลุ่ม อันอาจส่งผลให้กลุ่มไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการบำบัดรักษาสมาชิก

ง. การที่นักสังคมสงเคราะห์จะช่วยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของกลุ่ม ที่เป็นอุปสรรคต่อการที่กลุ่มจะบรรลุเป้าหมายของการบำบัดรักษา ตัวอย่างเช่นในกลุ่มบำบัดสำหรับผู้ชายที่ใช้ความรุนแรงกับคู่อริหรือภรรยา สมาชิกกลุ่มก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดแบบเดิมที่ถือว่าตนเองมีอำนาจเหนือผู้หญิงที่เป็นคู่อริหรือภรรยาและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ที่ผู้ชายจะต้องเคารพสิทธิในเนื้อตัวร่างกายและความเป็นมนุษย์ของคู่อริหรือภรรยา

(3) การดำเนินงานเพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม อาจทำได้หลายกรณี เป็นต้นว่า การแสวงหาความสนับสนุนจากองค์กรที่นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติงานอยู่ ว่าบริการสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มจะใช้ทรัพยากรได้มีประสิทธิภาพมากกว่าบริการในลักษณะเฉพาะราย การเชื่อมโยงกับองค์กรหรือเครือข่ายอื่นๆ เพื่อผนึกกำลังในการแก้ไขปัญหาในระดับต่างๆ ร่วมกัน และป้องกันการซ้ำซ้อนในการให้บริการ การระดมทรัพยากรในชุมชนและสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนอันจะส่งผลให้

บริการสำหรับกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นต้น

อนึ่ง นักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้รูปแบบบำบัดรักษาเพื่อมาดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ควรจะต้องมีความรู้พิเศษที่จำเป็นต่อการบำบัดรักษาด้วย เช่น ความรู้ทางจิตเวช การทำกลุ่มบำบัด การฟื้นฟูสมรรถภาพบกพร่อง (Impaired) และผู้พิการ (People with disabilities)

ตัวอย่างของกลุ่มเพื่อการบำบัดรักษา มีดังต่อไปนี้

กลุ่มบำบัด (Group Therapy) เป็นการบำบัดรักษาสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งจะให้สมาชิกแต่ละคนเป็นศูนย์กลาง (เป็นการรักษารายบุคคล) ก็ได้ หรือจะให้กลุ่มเป็นศูนย์กลาง (รักษากลุ่มโดยรวม) ก็ได้เช่นกัน สมาชิกของกลุ่มบำบัดรักษามักจะมีลักษณะร่วมมือกันคือ มีปัญหาทางอารมณ์ จิตใจหรืออารมณ์ส่วนตัวที่คอยข้างหนักหน่วง รุนแรงและเป้าหมายของการบำบัดรักษาก็เพื่อให้สมาชิกค้นหาและทำความเข้าใจกับปัญหาที่พวกเขาหรือเธอเผชิญอยู่จริงๆ ในระดับลึกแล้วร่วมมือกันหาหนทางแก้ไขโดยที่สมาชิกกลุ่มเองจะต้องยอมรับกันและกันก่อน จากนั้นจึงกลายมาเป็นผู้ให้การช่วยเหลือกันเองในกระบวนการกลุ่ม สำหรับบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักวิชาชีพที่ให้การบำบัดรักษาก็จะเป็นผู้ดูแลปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มและเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ใช้เทคนิคทางการบำบัดรักษามารักษาสมาชิกตามสภาพปัญหา รวมทั้งช่วยปรับเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มไปในเวลาเดียวกันด้วย (Douglas 1979: 183-184; Middleman and Goldberg 1987: 719 และ Zastrow 1987: 7)

กลุ่มปรึกษาหารือ (Group Counseling) เป็นการดำเนินงานกลุ่มที่นำหลักของการให้การปรึกษามาใช้กับกลุ่ม ซึ่งจะเริ่มต้นจากการที่ผู้ให้การปรึกษาสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับสมาชิกกลุ่มก่อน ต่อจากนั้นก็ให้สมาชิกผลัดกันเล่าปัญหาและระบายความทุกข์กับกลุ่ม มีการทำความเข้าใจกับปัญหาร่วมกันแล้วกลุ่มก็จะช่วยกันหาทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหา โดยที่สมาชิกจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกหนทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผู้ให้การปรึกษาเพียงแต่ให้ข้อมูลและเสนอแนะผลที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของสมาชิกจะเป็นเช่นไร โดยไม่ชี้นำแนวทางแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาด้านสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้การปรึกษากับสมาชิกกลุ่ม หากการแก้ไขปัญหามิบรรลุผลสำเร็จ และป้องกันไม่ให้สมาชิกกลุ่มพึ่งพิงผู้ให้การปรึกษาจนเกินไป (Zastrow 1987: 288-296)

กลุ่มฟื้นฟูสมรรถภาพ เป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิก เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์และในศูนย์บริการผู้สูงอายุ ที่มีกิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพด้านร่างกายและจิตใจ กลุ่มเด็กพิการในโรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะเด็กพิการหรือในชั้นเรียนร่วมกับเด็กทั่วไปในโรงเรียนที่มีกิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพด้านการศึกษาและด้านสังคม ฯลฯ

กลุ่มแก้ไขพฤติกรรม เป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือการกระทำความผิดของสมาชิกกลุ่ม เช่น กลุ่มเด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมอย่างเดียวกันในสถานสงเคราะห์เด็ก กลุ่มเด็กกระทำความผิดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ฯลฯ

3. รูปแบบแก้ไขปัญหา

แนวคิด

เป็นการช่วยกลุ่มให้สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของสมาชิกกลุ่มและปัญหาของกลุ่ม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันเพื่อพัฒนาทักษะ ศักยภาพ ระบบคิดของสมาชิก และการตัดสินใจร่วมกันของกลุ่ม (ดัดแปลงจาก Brow 1992: 22 และ Zastrow 1987: 5)

การปฏิบัติงาน

รูปแบบแก้ไขปัญหามีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไป

- การประเมินสภาพปัญหาว่ามีขอบเขตแค่ไหน มีความรุนแรงเพียงใด
- การกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มว่าจะแก้ไขปัญหาได้บ้าง เพราะเหตุใด
- การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม เช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประสบการณ์ ปัญหา การปรึกษาหารือกับผู้รู้ การร่วมกันคิดหาแนวทางแก้ไข การตัดสินใจร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหา การร่วมกันรับผิดชอบผลที่จะติดตามมาจากการตัดสินใจนั้นๆ ฯลฯ
- การลงมือแก้ไขปัญหากลุ่มและของกลุ่ม และสรุปบทเรียนของการเรียนรู้ ประสบการณ์จากการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน
- การประเมินผล เป็นการพิจารณาว่าปัญหาของสมาชิกกลุ่มและปัญหาของกลุ่มบรรเทาเบาบางลงหรือไม่ กลุ่มมีศักยภาพเพิ่มขึ้นหรือไม่และการสรุปบทเรียนที่ต่างคนต่างได้รับจากการร่วมกันแก้ไขปัญหากลุ่ม

ตัวอย่างการนำรูปแบบแก้ไขปัญหามาดำเนินงานกับกลุ่มก็เช่น กลุ่มคู่บ่าวสาวที่มาสนทนากัน เรื่องการเตรียมใช้ชีวิตครอบครัว เด็กเร่รอน ที่มารวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้ทักษะในการใช้ชีวิตในสังคม ฝึกทักษะทางอาชีพและทำงานร่วมกันเพื่อหารายได้ กลุ่มเด็กกำพร้าต่างวัยที่อยู่ร่วมกับพ่อบ้านแม่บ้านในบ้านพักของสถานสงเคราะห์เด็ก เพื่อเรียนรู้การใช้ชีวิตครอบครัวทดแทนครอบครัวจริงๆ ของเด็ก กลุ่มเด็กที่เตรียมตัวพ้นจากอุปการะของสถานสงเคราะห์เด็ก มารวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้การใช้ชีวิตในสิ่งแวดล้อมนอกสถานสงเคราะห์ กลุ่มผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในครอบครัวในบ้านพักฉุกเฉินสำหรับสตรีและเด็ก มาเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหามารวมกัน เป็นต้น

4. รูปแบบการศึกษา

แนวคิด

รูปแบบนี้จะเป็นการให้การศึกษานอกระบบแก่สมาชิกกลุ่มมากกว่าการศึกษาในระบบ ตามแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มในตะวันตก โดยการศึกษาในที่นี้นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนทักษะ ให้ความรู้ที่จำเป็นต่อสมาชิกกลุ่มแล้ว (Zastrow: 5) ก็ควรจะเป็นการศึกษาที่ให้สมาชิกกลุ่มได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้เรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิต เรียนรู้ชุมชนและสังคมรอบตัว ใช้ชีวิตเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม มีอิสระทางความคิดไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากอิทธิพลต่างๆ และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การปฏิบัติงาน

การนำรูปแบบการศึกษามาปฏิบัติงานกับกลุ่มควรมีหลากหลายวิธีการ เป็นต้นว่า

- การจัดชั้นเรียนเพื่อให้ความรู้และทักษะที่สมาชิกกลุ่มต้องการ
- การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิก
- การศึกษาดูงานแหล่งที่ให้ความรู้แก่กลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ในสถาบันหรือองค์กรต่างๆ หรือในชุมชนอื่นๆ ฯลฯ
- การเก็บรวบรวม สังเคราะห์ พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้พื้นฐานที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มคนหลากหลายประเภท

- การใช้ประโยชน์จากวิทยากรและทรัพยากรจากสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในท้องถิ่น
- การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนในชุมชนต่างๆ

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่ตามรูปแบบนี้จะมีหลากหลาย เช่น เป็นครู เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม เป็นผู้ประสานงานให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นผู้จัดหาทรัพยากรในการศึกษาให้แก่สมาชิก เป็นผู้เรียนรู้ร่วมกับสมาชิก เป็นต้น

ตัวอย่างการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามรูปแบบการศึกษาที่เช่น การให้การศึกษา นอกระบบแก่กลุ่มแรงงานเด็กและให้การฝึกอบรมเพื่อยกระดับฝีมือแรงงาน การรวมตัวของประชาชน เช่น กลุ่มคนในเขตเมืองที่สนใจการแพทย์ทางเลือกที่ไม่ใช่ยาสมัยใหม่ แต่ใช้อาหาร สมุนไพร การนวด การกดจุด การใช้เครื่องหอมเพื่อบำบัด การล้างพิษ ฯลฯ มาบำบัดร่างกายแทน กลุ่มชาวบ้านที่เรียนรู้การหมักน้ำชีวภาพเพื่อทำสบู่ น้ำยาซักล้าง ยาสมุนไพร ฯลฯ ใช้ในครัวเรือน การเรียนรู้เกษตรกรรมทางเลือกจากชุมชนแห่งอื่น เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวีในชุมชนต่างๆ ที่สนใจการดูแลสุขภาพร่างกายจิตใจของตนเอง กลุ่มชาวบ้านที่เรียนรู้เรื่องต่างๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ฯลฯ

5. รูปแบบการทำงานเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน

แนวคิด

รูปแบบนี้เป็นการที่กลุ่มตั้งเจตนาารมณ์ร่วมกันว่าจะทำงานหรือทำกิจกรรมที่ตกลงปลงใจกัน หรือเห็นพ้องต้องกันให้ประสบตามเป้าหมายที่วางไว้ (Brown 1992: 22) ซึ่งงานกิจกรรมที่วางไว้จะมีความหลากหลาย แล้วแต่วัตถุประสงค์ที่กลุ่มจะกำหนดขึ้น หรือลักษณะของกลุ่มที่อาจเป็นได้ทั้งแบบที่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการรูปแบบต่างๆ ในองค์กรที่หลากหลาย การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ (Teamwork) ของบุคลากรในองค์กรทางสังคม การประชุมระหว่างนักวิชาชีพหลายสาขาที่เป็นสหวิชาชีพ (Multi-disciplinary Conference) การสนทนากลุ่ม ฯลฯ และแบบที่ไม่เป็นทางการ คือ กลุ่มคนประเภทใดก็ได้ที่สนใจจะทำกิจกรรมหรือทำงานร่วมกัน ซึ่งในหลายๆ กรณีการทำงาน/ทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ก็จะต้องมีการตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาาร่วมกันอยู่เสมอๆ (Fatout and Rose 1995: xi - xii)

การปฏิบัติงาน

นักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานกับกลุ่มที่ใช้รูปแบบการทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกันนี้ จะมีบทบาทสำคัญเป็นผู้ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ประเมินความจำเป็น ความต้องการ (Needs Assessment) ของกลุ่ม ช่วยกลุ่มวางแผนดำเนินงาน เป็นสื่อกลางจัดหาทรัพยากร ประสานระหว่างกลุ่มกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ เป็นเลขานุการ เป็นผู้จัดหาข้อมูลให้แก่กลุ่มเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมความขัดแย้ง เป็นผู้ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น โดยกลุ่มที่ดำเนินงานตามรูปแบบนี้ก็ต้องใช้เทคนิคทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นกลุ่มค่อนข้างมาก เช่น การจัดประชุมกลุ่ม การระดมสมอง การจัดระเบียบวาระการประชุม และจดรายงานการประชุม การยุติความขัดแย้ง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาของกลุ่ม ฯลฯ

ตัวอย่างการปฏิบัติงานกับกลุ่มโดยใช้รูปแบบการทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ก็เช่น งานของคณะทำงาน คณะกรรมการต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้บรรลุภารกิจที่ได้รับมอบหมาย การประชุมปรึกษาหารือระหว่างสหวิชาชีพ การปฏิบัติงานของกลุ่มอาสาสมัครให้แก่หน่วยงาน

ราชการและองค์กรเอกชนที่ปฏิบัติงานด้านสังคม หรือกลุ่มอาสาสมัครงานที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เช่น การป้องกันอัคคีภัย การต่อต้านการแพร่ระบาดของยาเสพติด การจัดสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน เป็นต้น

6. รูปแบบนันทนาการ

แนวคิด

รูปแบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้รับความสุข ความพอใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด บรรเทาปัญหาหรือความกดดันที่พบในชีวิตประจำวัน หรือในบางกรณีก็เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน ซึ่งอาจจะเป็นการจัดบริการนันทนาการให้แก่สมาชิก โดยองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มก็ได้ หรือเป็นการที่กลุ่มใดๆ จะจัดกิจกรรมนันทนาการขึ้นมาเอง ตามความประสงค์ของสมาชิกกลุ่มก็ได้เช่นกัน

การปฏิบัติงาน

รูปแบบนันทนาการสามารถนำไปใช้ได้ในกรณีต่างๆ กัน เช่น

- ในองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม นักสังคมสงเคราะห์และสมาชิกกลุ่มอาจเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมและจัดกิจกรรมตามความสนใจ ความต้องการ สภาพปัญหาของสมาชิกกลุ่ม หรือตามวัตถุประสงค์ขององค์กรและกลุ่มก็ได้

- การจัดกิจกรรมนันทนาการโดยกลุ่มที่สนใจ ซึ่งอาจจะจัดกิจกรรมนันทนาการขึ้นมาในหลายๆ โอกาสโดยความริเริ่มของกลุ่มเอง ตามความประสงค์ ความสนใจของสมาชิกก็ได้หรืออาจจะได้รับคำปรึกษาแนะนำจากนักสังคมสงเคราะห์ จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ก็ได้เช่นกัน

- จัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับกลุ่มในองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เช่น ในศูนย์เยาวชน ศูนย์ชุมชน สถานสงเคราะห์ ศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ซึ่งอาจจะจัดเป็นกิจกรรมปกติ หรือจัดในวาระหรือโอกาสพิเศษ เช่น วันหยุด วันนักขัตฤกษ์ งานเทศกาลก็ได้

7. รูปแบบสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน

แนวคิด

เป็นการส่งเสริมกลุ่มให้เป็นแหล่งของการสนับสนุนช่วยเหลือกันและกันในด้านต่างๆ ระหว่างสมาชิก (Brown 1992: 24) ตามสภาพปัญหา ความจำเป็น ความสนใจ ความต้องการของสมาชิกและสภาพการณ์ต่างๆ ของชุมชนที่สมาชิกอยู่อาศัย โดยที่กลุ่มจะทำหน้าที่หลายประการด้วยกัน เช่น หนุนช่วยสมาชิก ให้กำลังใจ เป็นที่พึ่ง ช่วยแก้ไขปัญหาด้านอารมณ์ จิตใจ ให้การสนับสนุนด้านการเงิน วัตถุประสงค์ หรือทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มผ่านพ้นวิกฤตการณ์และปัญหา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้และได้รับการตอบสนองความจำเป็น ความต้องการในชีวิต

การปฏิบัติงาน

นักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้รูปแบบสนับสนุนช่วยเหลือกันและกันมาปฏิบัติงานกับกลุ่มจะมีบทบาทหน้าที่ต่างๆ เช่น เป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกกลุ่มเพื่อให้เกิดการสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน เป็นสื่อกลางระหว่างกลุ่มกับองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน และองค์กร/สถาบันหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนกลุ่ม เป็นผู้เจรจาต่อรองให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จะสนับสนุนกลุ่ม เป็นผู้ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ กับสมาชิกกลุ่ม เป็นที่ปรึกษาให้แก่กลุ่ม ช่วยยุติความขัดแย้งให้แก่กลุ่ม เป็นผู้ช่วยเหลือสมาชิกให้แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ในกลุ่มให้ชัดเจน เพื่อให้กลุ่ม

ได้ทำงานเป็นผลสำเร็จ (Brown: 24)

ตัวอย่างการนำรูปแบบสนับสนุนช่วยเหลือกันและกันไปใช้กับกลุ่ม ก็เช่น กรณีของกลุ่มธรรมชาติ ซึ่งสมาชิกเป็นคนในชุมชนที่มีศาสนา วัฒนธรรมเดียวกัน มีการเกื้อกูลกันทั้งในชีวิตประจำวันและชีวิตชุมชน หรือกลุ่มที่ช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจและประเพณี อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มฌาปนกิจในหมู่บ้าน นักสังคมสงเคราะห์ที่อาจจะช่วยเสริมพลังของกลุ่มเหล่านี้ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกิจกรรมเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน เป็นต้นว่า กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี ฯลฯ หรืออาจช่วยส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มจัดตั้งในชุมชน ตัวอย่างเช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคนพิการ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี ฯลฯ และกลุ่มจัดตั้งองค์กร เช่น กลุ่มผู้พึ่งพาอาศัยในสถานบำบัดผู้ติดยาเสพติดและในชุมชนบำบัด กลุ่มบิดามารดาบุญธรรมที่รับเด็กจากสถานสงเคราะห์ไปอุปการะ กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กพิการทางสมองและปัญญาที่ได้รับการศึกษาพิเศษ กลุ่มญาติของผู้ป่วยด้วยโรคสมองเสื่อม ซึ่งสมาชิกกลุ่มต่างก็ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน

8. รูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน หรือปฏิสัมพันธ์หรือสื่อกลางหรือมนุษยนิยม

รูปแบบนี้มีแนวคิดเชิงปรัชญาแบบมนุษยนิยมและใช้คำศัพท์ต่างๆ ของทฤษฎีระบบมาอธิบายโดยผู้นำเสนอแนวคิดที่สำคัญคือ วิลเลียม ชวอร์ตซ์ (William Schwartz) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากนักทฤษฎีนอกวงการสังคมสงเคราะห์ คือ ดับเบิลยู. อาร์. โบออน เอ็มมานูเอล ทรีอ็อป และเคิร์ท เลวิน (W. R. Bion, Emanuel Topp, and Kurt Lewin) (McCaughan 1978: 18) รูปแบบนี้มุ่งที่จะเอื้อประโยชน์แก่ทั้งสมาชิกกลุ่มและสังคมโดยถือว่ากลุ่มเป็นระบบของการช่วยเหลือกันและกันในระหว่างสมาชิก (Skidmore, et al. 1991: 80)

แนวคิด

รูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทนหรือปฏิสัมพันธ์หรือสื่อกลางเสนอว่า ปัจเจกชนหรือบุคคลกับสังคมต่างก็สัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันอย่างเป็นระบบ การที่จะศึกษา ทำความเข้าใจ และปฏิบัติงานกับบุคคลใดๆ ก็ตามจะต้องนำบุคคลผู้นั้นมาสัมพันธ์กับระบบใหญ่และระบบย่อยที่แวดล้อมตัวเขาหรือเธออยู่เสมอ อีกประการหนึ่ง นอกจากบุคคลจะถูกหล่อหลอมกลมกลืนจากสถาบันต่างๆ ในสังคมและระบบที่แวดล้อมตัวเองแล้ว ก็ยังได้รับอิทธิพลจากสังคมที่เขาหรือเธออาศัยอยู่ด้วย ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับสังคมดังที่กล่าวมา จึงเป็นจุดเน้นของการดำเนินงานกับกลุ่มตามรูปแบบนี้โดยนักสังคมสงเคราะห์เป็นสื่อกลางหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่ม (Skidmore, et al.:80)

การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามรูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทนนี้เป็นมุมมองว่ากลุ่มที่เป็นอุดมคติ ก็คือกลุ่มที่เสมือนระบบของการช่วยเหลือกันและกัน (Mutual Aid) ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการที่กลุ่มจะแก้ไขปัญหาของตนเองได้ต่อไป (Papell and Rothman 1980: 127) ดังนั้น กลุ่มที่ดำเนินงานตามรูปแบบนี้จึงถือว่า เมื่อสมาชิกแต่ละคนเข้ามาพบปะเจอเจอกันในกลุ่ม (engagement) ก็จะเกิดความสัมพันธ์กันขึ้น มีการต่างตอบแทน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากจุดนี้เองที่ปัญหาความต้องการของสมาชิกก็จะปรากฏขึ้นมา พร้อมๆ กับการที่สมาชิกมองเห็นทิศทางที่กลุ่มจะก้าวไปข้างหน้าด้วยกัน (DiNitto and McNeece 1990:70)

เนื่องจากรูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทนมองสมาชิกกลุ่มว่า มีทั้งแรงจูงใจและความสามารถ

ที่จะพึ่งพาอาศัย หรือต่างตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์จึงไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์วินิจฉัยสมาชิกกลุ่มแต่ละคน เพื่อที่จะจัดเข้ากลุ่ม ไม่จำเป็นต้องคาดหวังพฤติกรรมของสมาชิกและไม่จำเป็นต้องประเมินสมาชิกกลุ่มแต่ละคน (Papell and Rothman 1980: 127) แต่อย่างใดด้วย

การปฏิบัติงาน

นักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้รูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทนหรือปฏิสัมพันธ์มาปฏิบัติงานจะต้องสร้างพันธสัญญากับกลุ่มและองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม โดยไม่ให้ความสำคัญกับอำนาจหน้าที่ขององค์กร แต่จะสวมบทบาทสำคัญคือเป็นสื่อกลาง (Mediator) หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Enabler) ให้แก่สมาชิกกลุ่มและจะทำงานร่วมกับสมาชิก (Work with) ในส่วนของนักสังคมสงเคราะห์ก็ถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่ม ที่จะทำให้เกิดระบบการช่วยเหลือกันและกันระหว่างสมาชิกขึ้นมา (Papell and Rothman: 127)

รูปแบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน เป็นต้นว่า หรือปฏิสัมพันธ์หรือสื่อกลาง หรือมนุษยนิยมนี้สามารถนำไปใช้กับกลุ่มได้หลายลักษณะ เป็นต้นว่า กลุ่มเยาวชนในค่ายพักแรมที่ทำให้กิจกรรมซึ่งเกิดจากความต้องการร่วมกันของสมาชิก กลุ่มคนในชุมชนที่สนใจห้วงใยปัญหาของชุมชนมาร่วมกันทำกิจกรรมป้องกันยาเสพติดในหมู่เยาวชนและแก้ไขปัญหามลภาวะในชุมชน หรือกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในชุมชนที่มารวมตัวกันและตกลงทำกิจกรรมหารายได้ เช่น ทำงานฝีมือ เพาะเห็ด ปลูกพืชผักสวนครัว พร้อมๆ ไปด้วยไปกับการส่งเสริมความเข้าใจ ความสัมพันธ์อันดีกับคนในชุมชนของตนเอง ฯลฯ

9. รูปแบบเสริมพลังอำนาจ

การเสริมอำนาจเป็นแนวคิดที่มีการช่วงชิงการให้คำนิยามความหมายและมีการนำไปใช้กันอย่างหลากหลาย (Thompson 2000: 120) หรือแม้แต่นำไปใช้ในทางที่ผิด (Rondeau 2000: 217) แม้ว่าการเสริมพลังอำนาจในวงการสังคมสงเคราะห์ตะวันตกเพิ่งจะเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 แต่แนวคิดการทำให้คนจนมีอำนาจก็เกิดขึ้นในวงการสังคมสงเคราะห์ของสหรัฐอเมริกาเมานับตั้งแต่เริ่มขบวนการบ้านในชุมชนเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แล้ว (Rondeau: 217)

แนวคิด

การเสริมพลังอำนาจมีรากฐานความคิดมาจากปรัชญาประชาธิปไตยที่มีการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสวัสดิภาพของตนเอง (Swift and Levin 1987 อ้างถึงใน DuBois and Miley 1992: 209) และสามารถมองแนวคิดนี้ได้หลายมิติ **มิติแรก** ถือว่าเป็นภาระของจิตใจที่คนเรารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า สามารถควบคุมสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ **มิติที่สอง** เป็นการจัดสรรอำนาจใหม่โดยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคม (Swift and Levin 1987 อ้างถึงใน DuBois and Miley: 209) **มิติที่สาม** เป็นอุดมการณ์หรือความคิดความเชื่อที่เป็นรากฐานการกระทำของผู้คน **มิติที่สี่** จัดว่าเป็นเป้าหมายของการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและชุมชน (Rondeau 2000: 218) และ**มิติที่ห้า** ถือว่าเป็นกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนเรากล่าวคือเป็นการที่คนเราเปลี่ยนแปลงจากภาวะเฉื่อยเฉื่อยไปสู่ภาวะที่กระตือรือร้นแข็งขัน ในอันที่จะประกอบกิจกรรมต่างๆ และควบคุมชีวิตของตนเองได้ (Rondeau: 218) หรืออาจจะถือว่าเป็นการที่บุคคล/องค์กร/ชุมชน ได้รับทรัพยากรที่จะส่งผลให้ควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้มาก

ยั้งขึ้น (Miley, O'Melia and DuBois 1995: 69) และ**มิติสุดท้าย**ไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการทางจิตใจที่คนเราสามารถควบคุมชีวิตและสภาพแวดล้อมของตนเองได้เท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการทางสังคมกับการเมืองเพื่อที่จะจัดการกับความต้อยสิทธิโอกาสและความไม่เสมอภาคที่ผู้คนเผชิญอยู่ในสังคม (Thomson 2000: 120) ด้วย

นอกจากการมองได้หลากหลายมิติแล้ว การเสริมพลังอำนาจก็ยังเกี่ยวพันกับมุมมองในเรื่องของ “อำนาจ” อีกด้วย ตัวอย่างเช่น **แนวคิดแรก** เห็นว่าการที่นักสังคมสงเคราะห์เสริมพลังอำนาจให้กับประชาชนเป้าหมายนั้น ไม่ใช่เป็นการช่วงชิงอำนาจระหว่างสองฝ่าย หรือไม่ใช่การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่มีอำนาจสละอำนาจให้อีกฝ่ายหนึ่ง เพราะอำนาจไม่ได้เป็นเกมที่มีผู้หนึ่งผู้ใดสูญเสียอำนาจไปหรือได้อำนาจมา แต่อำนาจนี้จะเกิดขึ้นและจะทวีปริมาณมากขึ้นแบบเรขาคณิต (Thomson: 120 และ DuBois and Miley 1992: 209) ส่วน**แนวคิดที่สอง** เห็นว่าการเสริมพลังอำนาจควรจะเป็นจุดประสงค์ของสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ประชาชนผู้ใช้บริการ (ซึ่งมักจะเป็นผู้มีอำนาจน้อยที่สุด ไกลจากอำนาจมากที่สุดหรือเป็นผู้ที่คิดว่าตนเองไร้ความสามารถ) ได้มาซึ่งอำนาจ หรือการช่วยเพิ่มอำนาจให้กับผู้ใช้บริการหรือทำให้อำนาจที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมกลับคืนมาสู่ผู้ใช้บริการ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ นักสังคมสงเคราะห์มักจะยึดติดกับอำนาจ/การใช้อำนาจ หรืออาจมองอำนาจที่กดขี่ผู้คนในทางลบ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเสริมอำนาจของตนเองเสียก่อน (Rondeau 2000: 219-221) ขณะที่**แนวคิดที่สาม** เห็นว่านักสังคมสงเคราะห์ไม่ได้เป็นเจ้าของอำนาจและให้อำนาจนั้นแก่ผู้ใช้บริการ แต่ผู้ใช้บริการมีอำนาจและอำนาจนั้นก็อยู่ในตัวผู้ใช้บริการเอง การเสริมพลังอำนาจจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงผู้คนให้มองตนเองว่ามีศักยภาพที่จะดำเนินงานต่างๆ ได้ในท่ามกลางปัญหาหลายๆ อย่างที่มากกระทบ (Parsons, Jorgensen and Hernandez 1994: 106) ซึ่งแนวคิดสังคมสงเคราะห์แบบสุดขั้วหรือถอนรากถอนโคนและสังคมสงเคราะห์แบบต่อต้านการกดขี่ (Radical and Anti – oppressive Approach) ก็มีมุมมองเดียวกับแนวคิดที่สองโดยเห็นว่ากลุ่มคนด้อยโอกาสซึ่งถูกกดขี่จากโครงสร้างต่างๆ ก็เป็นผู้ไร้อำนาจด้วยเช่นกัน (Payne 1997: 275-256)

กล่าวโดยสรุป การเสริมพลังอำนาจสามารถมองได้จากทั้งมุมมองของแนวคิดสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ แนวคิดสมัยใหม่จะถือว่าสมาชิกกลุ่มมีอำนาจแต่ไม่อาจใช้อำนาจนั้นได้ หรืออาจจะไม่เชื่อว่าตนเองมีอำนาจ จึงต้องช่วยส่งเสริมสมาชิกกลุ่มให้มีอำนาจตัดสินใจและสามารถกระทำสิ่งใดๆ ที่จะมีผลต่อชีวิตของตนเอง โดยการช่วยลดหรือขจัดอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกจะใช้อำนาจให้น้อยลงหรือหมดไป ช่วยเพิ่มศักยภาพ หรือช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นในการใช้อำนาจนั้นให้แก่สมาชิกกลุ่มให้มากขึ้น (payne: 266) ในขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่กลับมองว่าอำนาจนั้นกระจุกกระจายอยู่ทั่วไปในสังคม มิได้กระจุกตัวหรือผูกขาดอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่นที่รัฐหรือพรรคการเมืองหรือรัฐสภา อย่างที่แนวคิดสมัยใหม่มอง แต่ประชาชนคนธรรมดา ก็สามารถเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องเพื่อช่วงชิงการนำในการกำหนดหรือสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ หรือสร้างความจริงให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมได้เช่นเดียวกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542: 88-93)

การปฏิบัติงาน

การดำเนินเสริมพลังอำนาจจะทำเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการ ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอตัวอย่างในบริบทของสังคมสงเคราะห์กลุ่มรวมสามแนวทางด้วยกัน โดยสองแนวทางแรกเป็นแนวคิดสมัยใหม่ ส่วนแนวทางที่สามเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่

ก. การเสริมพลังอำนาจแบบส่งเสริมความสามารถ มิเลย์ โอมีเลีย และดูบัวส์ (Milet, O'Melia and DuBois 1995: 89-90) ได้แบ่งขั้นตอนการเสริมพลังอำนาจแบบนี้ออกเป็น 3 ระยะหลักๆ ได้แก่

1) ระยะสนทนาแลกเปลี่ยน (Dialogue Phase) ประกอบด้วย

- การเตรียมการทำงานร่วมกัน หมายถึง การที่นักสังคมสงเคราะห์และสมาชิกกลุ่มจะร่วมกันวางกรอบการทำงาน โดยที่ต่างฝ่ายต่างจะต้องช่วยกันสำรวจความรู้ ทักษะ ค่านิยม ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการเสริมพลังอำนาจ
- การสร้างสัมพันธ์ภาพแบบหุ้นส่วนระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่ม
- มีการสื่อสารที่ได้ผลระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกเพื่อให้กลุ่มมองปัญหา/สถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นความท้าทายมากกว่าจะเป็นปัญหาส่วนตัว
- การค้นหาจุดแข็งของกลุ่ม เช่น ความสามัคคี ศักยภาพในการเผชิญปัญหา ฯลฯ เพื่อนำไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อไป
- การค้นหาทิศทางที่จะดำเนินงาน โดยกำหนดวัตถุประสงค์และค้นหาสถานการณ์วิกฤตที่จำเป็นต้องแก้ไขโดยรีบด่วน

2) ระยะค้นพบ (Discovery Phase) ประกอบด้วย

- การสำรวจระบบทรัพยากรในหลายระดับ นับแต่ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มองค์กร ไปจนถึงระดับชุมชนและสังคม ซึ่งมีได้ตั้งแต่ทรัพย์สิน วัตถุปัจจัย ไปจนถึงพลังใจ
- การวิเคราะห์ว่าทรัพยากรดังกล่าวมีศักยภาพที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยเพียงใด
- การวางกรอบแนวทางแก้ไข โดยการกำหนดเป้าหมายและวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา/สถานการณ์ที่ไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3) ระยะพัฒนา (Development Phase) ได้แก่

- การระดมระบบทรัพยากรจากหลายระดับทั้งจากบุคคล ระหว่างบุคคล ครอบครัว ละแวกบ้าน ชุมชน สถาบัน องค์กรต่างๆ มาใช้ประโยชน์
- การสร้างทรัพยากรใหม่เพิ่มขึ้น โดยการขยายผลให้เกิดโครงสร้างใหม่ๆ ขึ้น เช่น เกิดเครือข่ายใหม่ เกิดนโยบายสังคมใหม่ ฯลฯ
- การวัดผลสำเร็จจากการดำเนินงานตามเป้าหมายที่วางไว้และประเมินประสิทธิภาพของการดำเนินงาน
- การสรุปผลการดำเนินงานและเน้นความยั่งยืนที่เกิดกับกลุ่มในอนาคต

ข. การเสริมพลังอำนาจแบบการนำตัวเอง ออเดรย์ มุลเลนเดอร์ และเดฟ วอร์ด (Audrey Mullender and Dave Ward 1991 อ้างถึงใน Payne 1997: 280-283) ได้นำเสนอสังคมสงเคราะห์กลุ่มรูปแบบเสริมพลังอำนาจที่สมาชิกนำตัวเอง (Self-directed Group Work) เพื่อจะต่อต้านการที่คนหลายกลุ่มในสังคมกดขี่ครอบงำคนกลุ่มอื่นๆ อยู่ ด้วยการเผชิญหน้ากับอำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะให้ผลในทางปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีแบบถอนรากถอนโคน (Radical) ที่เน้นเฉพาะการกดขี่ของรัฐและการกดขี่ทางชนชั้นเท่านั้น รูปแบบนี้มีการดำเนินงานรวม 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นวางแผนดำเนินงาน เป็นการหาคณะผู้ร่วมงานในการเสริมพลังอำนาจและที่ปรึกษาร่วม

ตกลงกันในหลักการของการเสริมพลังอำนาจ คือ การยอมรับว่าคนเราทุกคนมีความสามารถ มีทักษะ มีสิทธิที่จะควบคุมชีวิตตนเองได้ ไม่ควรจะถูกตีตราจากภายนอกและการยอมรับว่าปัญหาของคนเรามีสาเหตุมาจากการถูกกดขี่ครอบงำจากนโยบายที่สร้างปัญหาและจากอำนาจที่คนเรามีอย่างไม่เท่าเทียมกันไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสาเหตุจากปัญหาส่วนบุคคล การเสริมพลังอำนาจจึงเป็นการเอื้ออำนวยให้สมาชิกกลุ่มสามารถท้าทายการกดขี่ครอบงำในสังคมได้

ขั้นอุ่นเครื่อง เป็นขั้นร่วมวางแผนดำเนินงานระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่ม ในฐานะของหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยที่สมาชิกกลุ่มจะไม่ได้มาจากการคัดเลือกของนักสังคมสงเคราะห์เท่านั้น แต่จะมีที่มาอย่างหลากหลายและตกลงใจที่มาร่วมการเสริมพลังอำนาจในประเด็นที่ต่างก็เห็นพ้องต้องกัน

ขั้นเตรียมกลุ่มเพื่อดำเนินงานเป็นการช่วยให้กลุ่มร่วมกันสำรวจและหาแนวทางแก้ไขโดยใช้กลวิธีต่างๆ การระดมสมอง การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ การสร้างจิตสำนึก¹ การตั้งชุดคำถามว่าเกิดปัญหาอะไรขึ้น (นิยามปัญหา) เพราะอะไร (วิเคราะห์ปัญหา) ปัญหาที่ว่านี้นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ อย่างไรบ้าง (ระบุปัญหาที่เกี่ยวข้อง) อะไรเป็นที่มาของปัญหาเหล่านี้ (หารากเหง้าของปัญหา) และจะทำอะไรได้บ้างกับสิ่งที่เกิดขึ้น (วางแผนดำเนินงาน) ซึ่งจะนำไปสู่ความจริงหรือกระบวนการคิด วิเคราะห์ไตร่ตรองวางแผน ลงมือทำไปเรื่อยๆ และอาจเกิดแผนดำเนินงานของกลุ่มขึ้นในอนาคตต่อไป

ขั้นดำเนินงาน ในขั้นนี้จะใช้วิธีการรณรงค์ การพิทักษ์สิทธิ การสร้างเครือข่าย แนวร่วมต่างๆ กับกลุ่ม/องค์กรอื่นๆ ตามแผนการดำเนินงานที่กลุ่มช่วยกันจัดทำขึ้น ซึ่งอาจจะร่วมมือกันดำเนินงานกับสื่อมวลชนหรือสถาบัน/องค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดก็ได้

ขั้นสิ้นสุดการดำเนินงาน เมื่อถึงขั้นนี้นักสังคมสงเคราะห์จะเริ่มถอนตัวออกจากการปฏิบัติงานกับกลุ่ม โดยให้กลุ่มทบทวนและประเมินผลงานที่ได้ทำไปแล้ว ซึ่งกลุ่มก็จะเริ่มมองเห็นปัญหา สาเหตุของปัญหา ความเชื่อมโยงของปัญหากับเรื่องอื่นๆ และแนวทางแก้ไข อีกทั้งยังจะมีความมั่นใจในการทำงานกับภาคีต่างๆ คือสื่อมวลชน หน่วยราชการ องค์กรเอกชนหรือเครือข่าย/แนวร่วมอื่นๆ ทำให้กลุ่มสามารถทำงานตามกระบวนการนี้ไปตลอดชีวิตของกลุ่ม

ค. การเสริมพลังอำนาจแบบหลังสมัยใหม่

ในการเสริมพลังอำนาจให้แก่กลุ่มตามแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้ แม่ว่านักสังคมสงเคราะห์จะมีเจตนามุ่งมั่นให้สมาชิกกลุ่มมีเสรีภาพก็ตาม แต่ก็อาจส่งผลให้สมาชิกกลุ่มถูกครอบงำได้ ถ้าหากไม่จับเรื่องประเด็นของอำนาจ ซึ่งสตีเฟน พาร์คเกอร์ แจน ฟุก และบ็อบ พีส (Stephen Parker, Jan Fook and Bob Pease 199: 154-156) ก็ได้เสนอแนวคิด 3 ประการต่อไปนี้ ที่สามารถจะนำไปใช้ในการเสริมพลังอำนาจให้แก่สมาชิกกลุ่มได้ คือ

1) การตีความหมายหรือแปลความหมายของสถานการณ์/เงื่อนไขต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่มให้มีหลายๆ ทางเลือก เพื่อที่จะช่วงชิงการนำในการสร้างวาทกรรมหรือการให้คำนิยาม

¹ การสร้างจิตสำนึก (Consciousness-raising หรือ Conscientization) เป็นแนวคิดของเปาโล เฟรเร่ (Paulo Freire) นักการศึกษาชาวบราซิล หมายถึงการยกระดับจิตสำนึกของผู้ถูกกดขี่ ให้ตระหนักถึงการถูกกดขี่ โดยไม่ยอมรับชะตากรรมนั้นอีกต่อไป ด้วยการร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน (Dialogue) กันอย่างเสมอภาค เรียนรู้ว่าอุดมการณ์ที่ครอบงำสังคม จนทำให้ผู้คนประสบความเดือดร้อนทุกข์ยาก มีการสำรวจตรวจสอบ เชื่อมโยงความเดือดร้อนส่วนบุคคลเข้ากับประเด็นสาธารณะ และผลประโยชน์ส่วนบุคคลเข้ากับผลประโยชน์ของชนชั้น รวมทั้งการปฏิบัติ (Praxis) อันได้แก่ การขบคิดไตร่ตรองสภาพความเป็นจริงของการถูกกดขี่ขูดรีด เพื่อสร้างความตระหนักต่อสภาพการณ์ที่ว่านี้ ซึ่งจะนำไปสู่การลงมือเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงหรือสภาพสังคมที่ไม่เป็นธรรมนี้ต่อไป (Payne 1997: 221,258,274)

ความหมาย/ความจริงของสิ่งต่างๆ หรือเพื่อท้าทายวาทกรรมหลักหรือปฏิบัติการที่เป็นกระแสหลักอยู่ในสังคม ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจสามารถสร้างวาทกรรมขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม ยกตัวอย่าง เช่น ในการเสริมพลังอำนาจของกลุ่มคนพิการประเภทต่างๆ ก็จำเป็นต้องให้ความหมายของความพิการหลายประเภทเสียใหม่ เพื่อไม่ให้มีนัยเป็นอุปสรรคต่อการแสดงศักยภาพของคนพิการและเปลี่ยนภาพลักษณ์ของคนพิการจากการเป็นคนที่น่าสงสาร มาเป็นเพียงผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างจากคนทั่วไปเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ควรจะไม่เท่าเทียมกับคนทั่วไปดังเช่นนักกิจกรรมที่เป็นคนพิการในตะวันตกเรียกตนเองว่า Differently Abled ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้มีความสามารถแตกต่างไปจากคนอื่นๆ ในสังคม หากไม่ใช่คนพิการ (Disabled) แต่อย่างไร (Den Bergh 1998: xxii) หรือการแลกเปลี่ยนความหมาย การทำลายความน่าสะพรึงกลัว การทลายมายาคติของโรคร้าย เช่น มะเร็ง ด้วยภาษาที่เสริมพลังอำนาจของผู้ป่วยมะเร็ง เช่น “มะเร็งคือตัวเราเอง” “โชคดีที่เป็นมะเร็ง” “มะเร็งซุบ” รวมทั้งการท้าทายอำนาจตลาด เช่น การเปิดโปงสินค้าเกษตรในท้องตลาดที่ใช้สารเคมีเกินจำเป็น หรือแม้แต่ท้าทายอำนาจรัฐและอำนาจของผู้เชี่ยวชาญ ที่แสดงออกในรูปของระบบสุขภาพสมัยใหม่ที่มีรัฐควบคุมและสถาบันทางการแพทย์ เป็นต้น (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2542)

2) การให้คำนิยามหรือความหมายของ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ที่กดขี่ครอบงำสมาชิกกลุ่มอยู่ ไม่ว่าจะเป็นรัฐ กลไกรัฐ ผู้มีอำนาจ กลไกอำนาจทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ผู้คนในสังคม ฯลฯ เสียใหม่ และการต่อต้านการทำให้อำนาจเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคม (Normalizing Power) ซึ่งหมายถึงการที่กลไกต่างๆ ในสังคม ทำให้ผู้คนต้องยินยอมปฏิบัติตามกระบวนการควบคุม ผู้คนที่รัฐบาลและสังคมสร้างขึ้น (Par, Fook, and Pease 1999: 150-151, 156) ซึ่งตัวอย่างของการดำเนินงานในประเด็นนี้ก็เช่น การที่สมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีหรือสมาชิกในเครือข่ายของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในประเทศไทย พยายามจะนิยาม/ให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับคนในสังคมเสียใหม่จากการปิดบังซ่อนเร้นโรคร้ายและการต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว มาสู่การ “เผยแพร่ สร้างตัวตน” สร้างพลังอำนาจโดยการรวมตัวเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่ายในระดับภาคและระดับประเทศ เพื่อมิให้ตนเองถูกกีดกันออกไปจากสังคม (ชยันต์ วรรณนะภุติ 2542)

10. รูปแบบพิทักษ์สิทธิ

แนวคิด

การพิทักษ์สิทธิ จัดว่าเป็นแนวคิดใหม่ของสังคมสงเคราะห์เช่นเดียวกับการเสริมพลังอำนาจ (Payne 1997: 275) แม้ว่าประวัติการพิทักษ์สิทธิให้แก่ประชาชนของนักสังคมสงเคราะห์ เช่น ในสหรัฐอเมริกา จะเริ่มมาตั้งแต่เกิดขบวนการบ้านในชุมชน โดย เจน แอดดัมส์ เมื่อปลายคริสต์วรรษที่ 19 แล้ว (Mickelson 1995: 97) และแม้ว่านักวิชาการบางท่านจะเห็นว่าการพิทักษ์สิทธิเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมพลังอำนาจ (Payne 1997: 276) ก็ตามที แต่บางทีกลับเห็นว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นส่วนหนึ่งของการพิทักษ์สิทธิ ซึ่งไม่ว่าจะมองอย่างไร การพิทักษ์สิทธิก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติงานพื้นฐานของนักสังคมสงเคราะห์ (Mickelson 1995: 95-96) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งแวดล้อมของประชาชนผู้ใช้บริการ (Bateman 1995: 14) ในทำนองเดียวกับนักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาชีพอื่นก็มีการพิทักษ์สิทธิประชาชนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะนักกฎหมาย ทนายความ

การพิทักษ์สิทธิวางอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่องสิทธิ (Rights) และความเป็นพลเมือง (Citizen-ship) อันประกอบด้วยสิทธิสำคัญ 3 ประการ คือ สิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคม

สงเคราะห์และสิทธิพลเมือง ซึ่งถ้าหากประชาชนถูกปฏิเสธสิทธิเหล่านี้แล้ว ก็จะมีเหมือนว่าถูกปฏิเสธการเป็นพลเมืองเต็มขั้นของสังคมนั้นๆ ตามไปด้วย โดยในการพิทักษ์สิทธินี้ก็จำต้องยึดถือจริยธรรมอย่างเคร่งครัด อันได้แก่ การคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนผู้ใช้บริการจะได้รับ การดำเนินงานตามเจตนารมณ์และข้อเสนอของประชาชน ด้วยการให้ประชาชนรับทราบข่าวสารข้อมูลทุกอย่างทุกประการ มีการดำเนินงานอย่างโปร่งใส ยุติธรรมและรักษาความลับของประชาชน (Bateman : 20, 41) นอกจากนี้ การพิทักษ์สิทธิก็ยังสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท เช่น การพิทักษ์สิทธิของผู้ใช้บริการรายบุคคล การพิทักษ์สิทธิที่โครงสร้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของประชาชน การปรับเปลี่ยนในระดับนโยบาย (Mickelson 1995: 96 และ Bateman: 14) การพิทักษ์สิทธิทางกฎหมาย การพิทักษ์สิทธิทางการเมือง หรือการช่วยให้ประชาชนพิทักษ์สิทธิของตนเอง (Bateman: 4) เป็นต้น

อาจให้คำนิยามของการพิทักษ์สิทธิได้ว่า คือ การเป็นปากเป็นเสียง การเป็นผู้แทนโดยตรง การปกป้องคุ้มครอง การเรียกร้อง การโต้แย้ง การแทรกแซง การสนับสนุนและการให้ข้อเสนอแนะในเรื่องสิทธิและประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจน คนชายขอบ ด้อยสิทธิโอกาส โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม (ดัดแปลงจาก Mickelson : 95 และ Bateman: 2-3) ทั้งนี้ การพิทักษ์สิทธิตามรูปแบบดั้งเดิม จะเป็นการที่นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้แทนพิทักษ์สิทธิรักษาประโยชน์ให้แก่บุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือประชาชนที่มีพลังอำนาจน้อย ไม่อาจเป็นปากเป็นเสียงให้แก่ตนเองได้เท่าที่ควร เพื่อให้เกิดการกระจายทรัพยากร สิทธิ โอกาส โดยเท่าเทียมกันในสังคม หรือเพื่อให้มีการตีความสิทธิและประโยชน์สำหรับประชาชนเสียใหม่ ในขณะที่การพิทักษ์สิทธิในปัจจุบันจะเป็นการให้ประชาชนเป็นผู้พิทักษ์สิทธิของตนเอง เรียกว่า Self หรือ Peer Advocacy มากกว่า ซึ่งจากแนวคิดนี้ สามารถจำแนกการพิทักษ์สิทธิในบริบทของกลุ่มออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ (Payne 1997: 276)

- 1) การพิทักษ์สิทธิโดยกลุ่มเอง
- 2) การพิทักษ์สิทธิให้แก่กลุ่มโดยนักสังคมสงเคราะห์

ทั้งนี้สาเหตุที่จำเป็นต้องมีการพิทักษ์สิทธิให้แก่กลุ่ม ก็เนื่องมาจากกลุ่มต่างๆ ในสังคมยังได้รับทรัพยากร บริการสังคม มีสิทธิ โอกาส ทางเลือก อำนาจไม่เท่าเทียมกันและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสวัสดิภาพของกลุ่มแตกต่างกันไป อีกทั้งโครงสร้างต่างๆ ในสังคมก็ยังมีความอยุติธรรมอยู่ เช่น ระบบอุปถัมภ์ อำนาจนิยม ที่ทรงอิทธิพลต่อคนไทย ทำให้เกิดการเล่นพรรคเล่นพวก การเกรงกลัวอำนาจรัฐ ฯลฯ หรือแม้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก็ทำให้ธุรกิจจำนวนไม่น้อยในเมืองไทยมุ่งแสวงหากำไรจนไม่คำนึงถึงเลยว่าสังคมต้องสูญเสียต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไปสูงเพียงใด ในส่วนของกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ในสังคมก็ยังไม่เป็นธรรมอยู่มาก นอกจากนี้ องค์กรของคนยากจน คนชายขอบก็ยังมีน้อยและไม่อาจพิทักษ์สิทธิและประโยชน์ของกลุ่มคนเหล่านี้ได้เท่าที่ควร (จิราลักษณ์ จงสถิตมัน ม.ป.ป.: 70-71)

การปฏิบัติงาน

นักสังคมสงเคราะห์ควรพิทักษ์สิทธิให้แก่กลุ่มหรือไม่ก็ให้กลุ่มพิทักษ์สิทธิของกลุ่มเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่อไปขึ้น เช่น สมาชิก/กลุ่มไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐหรือเอกชน เช่น ถูกเลือกปฏิบัติ ถูกปฏิเสธ ได้รับบริการอย่างไรคุณค่า ศักดิ์ศรี ทั้งที่มีคุณสมบัติตามเงื่อนไขที่ได้รับ

บริการ หรือเมื่อนโยบายการปฏิบัติของรัฐหรือนโยบายขององค์กร ทำให้สมาชิก/กลุ่มเสียประโยชน์ หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือเมื่อกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ มีผลทางลบต่อสมาชิก/กลุ่ม หรือเมื่อสมาชิก/กลุ่มไม่อาจพิทักษ์สิทธิของตนเองได้ เช่น พิกัด เยาววิชัย สูงอายุ อยู่ห่างไกลข้อมูลข่าวสาร/ทรัพยากร เป็นต้น (จิราลักษณ์ จงสถิตมัน: 71)

ในการดำเนินงานพิทักษ์สิทธิ นักสังคมสงเคราะห์และกลุ่มควรจะมีแนวทางการดำเนินงานหลักๆ ดังต่อไปนี้ (ดัดแปลงจาก Mickelson 1995; McGowan 1987 และ Bateman: 1995)

- ร่วมวิเคราะห์กับสมาชิกกลุ่มว่า มีสิ่งแวดล้อม/สถาบัน/องค์กรใดบ้างที่เป็นอุปสรรคในการตัดสินใจของเขา/เธอ หรือทำให้เกิดความยุติธรรมต่างๆ ขึ้น เช่น วัฒนธรรม สภาพครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบการเมือง อำนาจท้องถิ่น นโยบายของรัฐ ฯลฯ และสร้างผลอย่างไรขึ้นบ้าง มีอะไรที่แก้ไขได้และไม่ได้บ้าง

- ร่วมวิเคราะห์กับสมาชิกกลุ่มว่าปัญหาของเขา/เธอคืออะไร เช่น ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร เสียสิทธิและประโยชน์อันเนื่องมาจากนโยบาย/โครงการของรัฐหรือเอกชน ฯลฯ และมีสาเหตุมาจากอะไร เช่น องค์กรของรัฐ จากวิจารณ์และท่าทีของเจ้าหน้าที่รัฐ จากวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน ฯลฯ

- วิเคราะห์ว่าสมาชิกกลุ่มมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดและควรได้รับการเสริมพลังอำนาจอย่างไร โดยวิธีใด

- ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลด้านสมาชิกกลุ่ม ด้านผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ด้านผู้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ด้านกฎหมาย ด้านกลไกและนโยบายของรัฐ

- กำหนดวัตถุประสงค์ของการพิทักษ์สิทธิร่วมกันระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิกกลุ่มและพิจารณาว่าจะดำเนินงานพิทักษ์สิทธิประโยชน์ ณ จุดใด ระดับใด เช่น ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับองค์กร ระดับเครือข่าย ระดับนโยบาย ระดับชาติ ฯลฯ

- แสวงหากลวิธีดำเนินงานที่จะเริ่มไปตามลำดับขั้นตอนและทวีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ เช่น มีการร้องเรียนขอความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ที่ผู้รับผิดชอบในแต่ละระดับ ส่งรายชื่อผู้ร้องเรียนเป็นบัญชีหางว่าว การเจรจาต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ การหาเสียงสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง การแสวงหาเครือข่ายระดับท้องถิ่น/ภูมิภาค/ชาติ การชี้ช่องทางที่จะตีความกฎระเบียบต่างๆ เสียใหม่ การเสนอให้ตั้งข้อยกเว้นจากกฎเกณฑ์ที่มีอยู่เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ประชาชน การชี้ให้เห็นสิทธิของประชาชนหรืออุปสรรคที่ขัดขวางการใช้บริการ/การกระทำที่ควรเป็นไปตามครรลองที่ประชาชนต้องการและถูกต้องเป็นธรรม การเขียนจดหมายเปิดผนึก การรวมพลังเครือข่ายยื่นข้อเรียกร้อง การเขียนบทความลงสื่อประเภทพิมพ์ การแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน การชุมนุมยื่นข้อเรียกร้อง การประท้วง การเดินขบวนโดยสันติ การเรียกร้องต่อประชาคมโลก/องค์กรระหว่างประเทศ การแสวงหาเครือข่ายหรือพันธมิตรในระดับนานาชาติ เป็นต้น

- การแสวงหาทรัพยากรจากหลากหลายแหล่งมาดำเนินงาน

- การวางแผนและดำเนินงานตามแผน

- การประเมินผลการดำเนินงาน สรุปบทเรียนและขยายผลการดำเนินงาน

ตัวอย่างการนำรูปแบบพิทักษ์สิทธิไปดำเนินงานกับกลุ่มก็เช่น การคุ้มครองสวัสดิภาพและพิทักษ์สิทธิให้แก่กลุ่มสตรีที่ประสบความรุนแรงในครอบครัวในสถานที่พักพิงสำหรับสตรีและเด็ก

การพิทักษ์สิทธิสำหรับกลุ่มเด็กเร่ร่อน การพิทักษ์สิทธิให้แก่ประชาชนที่รับสวัสดิการขององค์กร ภาครัฐและเอกชน การส่งเสริมให้กลุ่มคนในชุมชนแออัดเรียกร้องสิทธิและสร้างกลุ่มช่วยเหลือตนเอง ที่จะทำกิจกรรมเพื่อการมีที่ดินอยู่อาศัยอย่างถาวรในฐานะที่เป็นกลุ่มคนจนเมือง เป็นต้น

11. รูปแบบจุดประสงค์ทางสังคม

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนรูปแบบนี้จัดว่าเก่าแก่ที่สุด อันแสดงให้เห็นว่า สังคมสงเคราะห์ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศแม่แบบการศึกษาสังคมสงเคราะห์ของโลกนั้นมีจุดกำเนิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการดำเนินงานในชุมชน โดยเฉพาะกับชุมชนคนยากจน ผู้ที่นำเสนอรูปแบบนี้มีหลายคนคือ เกรซ คอยล์, กีเซลลลล่า โคนอพก้า, อัลเลน ไคลน์, เฮอร์ทูด วิลสัน และไฮแมน เจ. ไวเนอร์ (Johnson 1989: 430 และ Whittaker 1980: 139-140)

แนวคิด

รูปแบบนี้มีรากฐานทางความคิดมาจากหลักประชาธิปไตยในกลุ่ม เพื่อที่จะให้ประโยชน์ทางสังคมตกแก่กลุ่มและเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม โดยอาศัยความเชื่อที่ว่า กลุ่มเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมต่างๆ และสังคมรอบกลุ่มได้โดยอาศัยพลังและการกดดันของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมอันมีผลจากการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่ม (Collective group action) เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงสถาบันและระบบต่างๆ ในสังคมที่กดขี่ ครอบงำ ทรงอำนาจหรือมีอิทธิพลเหนือสมาชิกกลุ่ม (Brow 1992:255-266) นั่นเอง

การปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามรูปแบบนี้ตามแนวคิดของแคเธอรีน พาเพิล (Catherine papell) และเบลูล่า รอทแมน (Beulah Rothman) (McCaughan 1978:18) มุ่งที่จะสร้างความรับผิดชอบทางสังคม (Social Responsibility) ให้กับสมาชิกกลุ่มในอันที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม เปลี่ยนแปลงอำนาจในระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เปลี่ยนแปลงการกระจายทรัพยากรในสังคมให้มีความทั่วถึงและเป็นธรรมยิ่งขึ้น รวมทั้งเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม สถาบันในสังคม กฎหมาย หรือความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ซึ่งอาจเรียกรูปแบบนี้ในอีกชื่อหนึ่งได้ว่า การปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) โดยการใช้กลุ่มเป็นพลังเพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งต่างๆ (Johnson 1989:430)

ในการดำเนินงานกับกลุ่มจุดประสงค์ทางสังคมนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะมีบทบาทเป็นผู้ระดมพลังของกลุ่ม เป็นผู้ช่วยปลุกฝังสำนึกให้แก่กลุ่ม เป็นผู้ช่วยปลุกฝังสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และคุณค่าอันดีงามให้แก่สมาชิกกลุ่มเป็นผู้ยกระดับจิตสำนึกให้แก่กลุ่ม ให้ข่าวสารข้อมูลแก่สมาชิกกลุ่ม เพื่อให้เข้าใจและสภาพการต่างๆ ช่วยกลุ่มสร้างเครือข่ายในการเคลื่อนไหว รณรงค์ ต่อต้านหรือต่อสู้ รวมทั้งอาจจะเป็นผู้นำกลุ่มในระยะแรกๆ จนกว่าจะเกิดผู้นำตามธรรมชาติที่แท้จริงของกลุ่ม ซึ่งจะทำการกลุ่มต่อไปก็ได้เช่นกัน (McCaughan 1978:18)

มีกลุ่มหลายลักษณะที่ดำเนินงานตามรูปแบบจุดประสงค์ทางสังคมหรือปฏิบัติการทางสังคม ตัวอย่างเช่น กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่พิทักษ์สิทธิของตนเองในด้านต่างๆ (อาทิ ปกป้องสิทธิที่จะไม่ได้รับการตรวจหาเชื้อเอชไอวีโดยไม่ยินยอม สิทธิในการทำงานและไม่ถูกให้ออกจากงานเพราะเหตุของการติดเชื้อ สิทธิในการปกปิดความลับเรื่องการติดเชื้อของตนเอง สิทธิที่จะได้รับการบริการสังคมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ฯลฯ) กลุ่มคนพิการที่ได้เรียกร้องสิทธิที่จะได้รับบริการจากทบบัญญัติใน

พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ.2534 กลุ่มชาวบ้านที่รณรงค์เรื่องสิทธิชุมชนในการปกป้องรักษาใช้ประโยชน์ จัดการทะนุบำรุงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เรียกร้องให้รัฐรับแรงคุ้มครองแรงงานและจัดสวัสดิการแรงงานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นต้น

12. รูปแบบสตรีนิยม

แนวคิด

สังคมสงเคราะห์กลุ่มรูปแบบสตรีนิยมมีหลักการสำคัญเช่นเดียวกับการปฏิบัติงานสังคมแนวสตรีนิยมคือ ใช้ค่านิยมและทฤษฎีสตรีนิยมที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ (Garvin and Reed 1998: 46) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนแปลงโลกให้มีความยุติธรรมทางเพศ ด้วยการยุติอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) หรือระบบโครงสร้างสังคมและแนวการปฏิบัติที่ผู้ชายมีความเหนือกว่า กดขี่และเอารัดเอาเปรียบผู้หญิง (วารุณี ฐิริสินสิทธิ์ 2543:201) ซึ่งแนวคิดหลักๆ ของรูปแบบสตรีนิยมมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ดัดแปลงจาก Bricker-Jenkins and Lockett 1995 และ Garvin and Reed 1998)

(1) การมีความรู้ความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเพศภาวะหรือความเป็นเพศ (Gender) บทบาทความเป็นเพศ (Gender Roles) ความสัมพันธ์ระหว่างเพศทางสังคม (Gender relations) และความเสมอภาคระหว่างเพศ (Gender Equity) ซึ่งจะได้สรุปความหมายไว้ในที่นี้พอสังเขป (ดัดแปลงจากภัสสร ลิมานนท์ 2542: 1-3, 20-21)

ความเป็นเพศ ได้แก่ความเป็นชาย หญิง และเพศที่สามที่สร้างขึ้นจากระบบสังคมวัฒนธรรมที่ผันแปรไปในแต่ละสังคมตามแต่สภาวะการณ์ เงื่อนไขของสังคมนั้นๆ รวมทั้งกาลเวลาที่เปลี่ยนไป ทำให้ความเป็นเพศในสังคมหนึ่ง อีกรวมสมัยหนึ่ง (ตัวอย่างเช่น ความเป็นหญิงเป็นชายของสังคมไทยยุคศักดินาและจะแตกต่างจากสังคมไทยสมัยใหม่) ซึ่งจะแตกต่างจากเพศทางกายภาพหรือเพศทางธรรมชาติ/ชีววิทยา (Sex) ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือตามปัจจัยทางชีวภาพ

สำหรับ**บทบาทความเป็นเพศ** ก็ได้แก่การที่สังคมแต่ละแห่งสร้างกระบวนการการเรียนรู้ ขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่เกิดจนตาย ผ่านทางอุดมการณ์ ความเชื่อ คำสอน โครงสร้างสังคม ขนบประเพณี วิถีชีวิต ฯลฯ ให้แก่เพศหญิง เพศชาย และเพศที่สาม เพื่อให้มีบทบาทต่างๆ ตามความคาดหวังของสังคมซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงโอกาสที่หญิง ชาย และเพศที่สามสามารถเข้าถึงได้ ใช้และควบคุมทรัพยากรต่างๆ อันเนื่องมาจากการมีสิทธิอำนาจความรับผิดชอบแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพของหญิงและชายรวมทั้งเพศที่สามโดยที่เพศหญิงและเพศที่สามมักจะมีสภาพด้อยกว่า

² สตรีนิยมแบ่งออกได้หลายแนวคิดทฤษฎี ซึ่งอธิบายการที่ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่ในหลายๆ แนวทาง ที่สำคัญมีอยู่ 5 กลุ่มใหญ่ ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงสตรีนิยมแนวหลังสมัยใหม่ หรือ Postmodern Feminism ที่ไม่เชื่อในการมีองค์ประธาน (subject) จึงทำให้การเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงในฐานะองค์ประธานไม่ได้ และไม่มีนัยทางการเมือง ไม่มีระเบียบวาระที่จะส่งเสริมการดำเนินงานทางการเมือง (Zalewski 2000: 31) การไม่เชื่อในความเหมือนกันของผู้หญิงที่เป็นสากล และมีรากฐานมาจากกรอบความรู้ที่นักทฤษฎีผู้ชายสร้างขึ้น และปฏิเสธจุดยืนที่เข้าข้างผู้หญิง (วารุณี ฐิริสินสิทธิ์ 2545: 179-181) คือ **สตรีนิยมสายเสรีนิยม** ที่เห็นว่าผู้หญิงผู้ชายมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน เชื่อในความเท่าเทียมทางเพศ และมักจะใช้กฎหมายส่งเสริมสิทธิที่เท่าเทียมกันในระหว่างหญิงชาย **สตรีนิยมสายถอนรากถอนโคน** ที่อธิบายว่าอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ที่สังคมหล่อหลอมผู้คนผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากสถาบันทางสังคมต่างๆ เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการกดขี่ผู้หญิง **สตรีนิยมสายจิตวิเคราะห์** ที่อธิบายบุคลิกภาพ ตัวตนของผู้หญิงว่าถูกกำหนดโดยกระบวนการทางจิตและภาษาศาสตร์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์ **สตรีนิยมสายมาร์กซิสต์** ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ/ระบบเศรษฐกิจที่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง แบ่งแยกงานในบ้านของผู้หญิงที่ไม่ได้สร้างผลผลิตออกจากงานนอกบ้านที่ผู้ชายทำซึ่งมีผลผลิต และ**สตรีนิยมสายสังคมนิยม** ที่เป็นส่วนขยายของสตรีนิยมสายมาร์กซิสต์ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองแนวคิด คือ แบบระบบคู่ ที่อธิบายการกดขี่ผู้หญิงโดยแยกวิเคราะห์ระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม (ที่แตกต่างกัน แต่สัมพันธ์กันแบบวิภาษวิธี) ออกจากกัน และแบบระบบหนึ่งเดียวที่เห็นว่าระบบทุนนิยมไม่อาจแยกออกจากระบบชายเป็นใหญ่ได้ จึงจัดองวิเคราะห์ทั้งสองระบบนี้ไปด้วยกัน (ดูรายละเอียดในวารุณี ฐิริสินสิทธิ์ 2545)

เพศชายเสมอ

ความสัมพันธ์ระหว่างเพศทางสังคม เมื่อสังคมแต่ละแห่งได้กำหนดบทบาทความเป็นเพศให้แต่ละเพศแล้ว ก็จะเป็นที่รับทราบกันในสังคมนั้นๆ ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายควรเป็นในรูปแบบใด ซึ่งในเกือบทุกสังคมโลก ก็มักพบว่า ผู้หญิงมักถูกกำหนดให้มีสถานะด้อยกว่าผู้ชายเสมอในขณะที่เพศที่สามก็มักจะไม่ได้การยอมรับจากคนในสังคม

ความเสมอภาคระหว่างเพศ เป็นหลักการสำคัญและเป็นเป้าหมายของการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยสตรี ในประเด็นของความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ทางเพศ (ปลอดภัยจากการกดขี่ทางเพศ) ทางการเมืองและความเสมอภาคด้านอื่นๆ

(2) การมีความรู้ความเข้าใจปัญหาที่ผู้หญิง เด็กชาย เด็กหญิง เผชิญอยู่ในเรื่องของการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบที่สำคัญก็ได้แก่ความรุนแรง (Violence) ในรูปแบบต่างๆ ที่ผู้หญิงและเด็กได้รับ เช่นถูกทารุณกรรมทางร่างกาย ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัวและในสถานที่ต่างๆ ฯลฯ การถูกทำให้เป็นสินค้าและการนำไปขายบริการทางเพศ (Sexual Commoditization and Commercialization) การที่ผู้หญิงกลายเป็นคนยากจน (Feminization of poverty) ซึ่งพบว่ามีเพิ่มขึ้นจากเดิม เช่น มารดาที่เลี้ยงลูกแต่ผู้เดียว แรงงานหญิงนอกระบบที่ไร้หลักประกันใดๆ แรงงานหญิงที่อพยพเคลื่อนย้ายในประเทศหรือแรงงานหญิงข้ามชาติ ฯลฯ นอกจากนี้ ก็ยังมีคติทางเพศหรือมายาคติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศที่นักสังคมสงเคราะห์อาจมีอยู่ต่อคุณลักษณะบางประการของชายหรือหญิงหรือเพศที่สามที่คิดว่าเป็นสิ่งตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้และเป็นความเชื่อผิดๆ (เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ชายต้องมีความเข้มแข็ง ผู้ชายเจ้าชู้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ส่วนผู้หญิงจะเป็นเพศที่อ่อนแอ เจ้าอารมณ์ ส่วนเพศที่สามก็มักจะเชื่อกันว่ามีความผิดปกติทางเพศ มีอารมณ์รุนแรง ฯลฯ) ซึ่งจำเป็นต้องขจัดให้หมดสิ้นไปและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นเพศที่ปลอดภัยจากมายาคติขึ้นมาแทน

(3) การพินิจพิจารณาว่า แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์นำมาใช้นั้นมีแง่มุมที่ส่งเสริมความไม่เสมอภาคทางเพศ หรือช่วยส่งเสริม ผลิตซ้ำการกดขี่ครอบงำระหว่างเพศอย่างไรบ้างหรือไม่ รวมทั้งหันเหจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับกลุ่มและรูปแบบต่างๆ ในการทำงานกับกลุ่ม ที่มองจากมุมมองหรือจุดยืนของผู้ชาย เช่น ความคิดที่ว่าผู้ชายเป็นผู้นำกลุ่มที่มีประสิทธิภาพและทำให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์มากกว่าผู้หญิง มาเป็นความรู้ มุมมองใหม่ที่มองจากมุมมองและจุดยืนของผู้หญิงคุณลักษณะดูแลเอาใจใส่พุ่มพักผู้อื่นของผู้หญิง ทำให้การรวมกลุ่มของผู้หญิงมีจุดแข็งที่จะช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพของกันและกัน หรือแม้แต่ของสมาชิกในกลุ่ม/สังคมได้ดี รวมทั้งการนำค่านิยมและแนวคิดทฤษฎีด้านสตรีมาใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เพื่อสรรสร้างความเป็นธรรมชาติในสังคมและโลกที่มีความเป็นธรรมระหว่างเพศต่างๆ และมีที่ยืนให้กับคนทุกเพศ

(4) การวิเคราะห์โครงสร้างอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมชาติพันธุ์ ความพิการ ชนชั้น ฯลฯ ว่าเป็นสิ่งที่กดขี่ครอบงำผู้คนเช่นเดียวกับโครงสร้างความเป็นเพศ รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศ โดยเชื่อมโยงกับโครงสร้างสังคมในระดับต่างๆ และถือว่าการเปลี่ยนแปลงที่โครงสร้างจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับสมาชิกแต่ละคนและกลุ่มโดยรวมติดตามมาหรือที่แนวคิดสตรีนิยมเรียกว่า “เรื่องส่วนตัวก็คือเรื่องการเมือง” (The personal the political) นั่นเอง

(5) วัตถุประสงค์หลักของสังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยมที่เหมือนกับสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

รูปแบบอื่นๆ ก็คือ การช่วยให้สมาชิกกลุ่มและกลุ่มรวมทั้งระบบแวดล้อมกลุ่มต่างๆ ก็ตอบสนอง ปัญหาความจำเป็นของกันและกัน

(6) เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบสตรีนิยม ก็คือ การเปลี่ยนแปลงที่แง่มุมต่างๆ ของสมาชิกกลุ่ม กลุ่ม องค์กรและระบบแวดล้อมของกลุ่ม ที่ส่งเสริมให้เกิดการกดขี่ครอบงำ การเอา ไรต์เอาเปรียบระหว่างเพศชายที่มีต่อเพศหญิง เป็นต้นว่า ความคิด ความเชื่อในระดับบุคคลและ ครอบครัวที่ส่งเสริมอำนาจและความเหนือกว่าของผู้ชาย ดังเช่นภริยาชิตโบริมานท์ว่า “ผู้ชายเป็นช่างทำ หน้าที่ผู้หญิงเป็นช่างทำหลัง” หรืออำนาจการตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ในบ้านที่มักเป็นของผู้ชาย แม้ว่า ผู้หญิงจะเป็นคนเก็บรักษาทรัพย์สินของครอบครัวโดยประเพณีก็ตาม หรืองานบ้านงานครัวที่ถือว่าเป็นงานของผู้หญิงการที่ผู้ชายมาทำงานบ้านงานครัว (ยกเว้นการเป็น “เชฟ” ของโรงแรมหรือ ภัตตาคารใหญ่ๆ) ถือว่าน่าละอายและเสียศักดิ์ศรี ผู้ชายสามารถมีผู้หญิงได้หลายคนในเวลาเดียวกัน ขณะที่หากผู้หญิงทำอย่างเดียวกันก็จะถูกประณามจากสังคม หรือการอบรมขัดเกลาในระดับ ครอบครัวและสังคมที่เห็นว่าผู้หญิงควรเป็นผู้ตาม เป็นผู้ที่ต้องอยู่ในโอวาท ว่านอนสอนง่าย อ่อนหวาน อ่อนโยนต้องฟังฟังหรือมีผู้ปกครอง ขณะที่ผู้ชายควรจะเป็นผู้นำ ผู้ตัดสินใจ ผู้พิทักษ์คุ้มครอง มีความ เข้มแข็งเด็ดขาด หรืออุดมการณ์ของสังคมที่ยอมรับสถานะและอำนาจของผู้ชายที่เหนือกว่าผู้หญิง เช่น การปกครองในระดับชุมชนไปจนถึงระดับชาติที่ยอมรับผู้ชายเป็นผู้นำมากกว่าผู้หญิงโดยประเพณี นิยม พิธีกรรมที่ยอมรับให้ผู้ชายเป็นผู้นำมากกว่าผู้หญิง ร่างกายผู้ชายที่ถือว่าเป็นของสูงขณะที่ ร่างกายผู้หญิงถือว่าเป็นของต่ำหรือมีมลทิน เป็นต้น

ในระดับสถาบันทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ ผู้หญิงไม่อาจดำรง สถานะของภิกษุณีได้ และสถานะของแม่ชีก็กำกวมสับสนว่าเป็นนักบวชหรือไม่ แม่ชีมากรายตกเป็น ผู้รับใช้ในวัด ในขณะที่คนทั่วไปก็มักจะมองแม่ชีว่าเป็นผู้หญิงที่พลาดหวังในชีวิตรัก ไรท์ที่ฟังและต่ำต้อย ส่วนสถาบันทางกฎหมายแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะกำหนดให้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับชายแต่ก็ มีกฎหมายหลายฉบับที่เลือกปฏิบัติและไม่ยุติธรรมกับหญิง เช่นในเรื่องของการหย่า การทำนิติกรรม ของหญิงมีสามี ซึ่งจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องแก้ไขให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญต่อไป ในด้าน สถาบันการเมืองการปกครองผู้หญิงไทยยังตื่นตัวและมีส่วนร่วมในทางการเมืองและยังดำรงตำแหน่ง ในวงการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติค่อนข้างน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย สถาบันสุดท้ายคือ สถาบันเศรษฐกิจผู้หญิงไทยแม้ว่าจะมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงเป็นแรงงานหลักในการผลิต ภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญๆ ของประเทศ แต่แรงงานหญิงก็มีทักษะต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงาน ชาย จึงได้รับค่าจ้างต่ำ ไม่ได้รับสวัสดิการตามกฎหมายแรงงาน มีโอกาสก้าวหน้าน้อยกว่าอาชีพของ แรงงานชาย หรือไม่ก็อยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบที่ไม่มีหลักประกันใดๆ สุดท้ายคือรายได้ ประชาชาติก็ไม่เน้นบรมมูลค่างานบ้านของผู้หญิงแม้ว่างานบ้านของผู้หญิงจะมีความสำคัญอย่างที่สุด ต่อการผลิตซ้ำของครอบครัวก็ตามแต่กลับให้มูลค่าเศรษฐกิจแก่งานนอกบ้านที่ผู้ชายทำเป็นหลัก

การปฏิบัติงาน

1. ในการจัดกลุ่ม รูปแบบสตรีนิยมจะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านความเป็นเพศ (Gender composition) ของสมาชิกกลุ่มว่าเป็นชาย/หญิงล้วน ชาย/หญิงมากกว่าหรือเท่าๆ กัน เป็นต้น และความเป็นเพศของทั้งนักสังคมสงเคราะห์ และสหวิชาชีพที่มาร่วมปฏิบัติงาน ว่ามีอิทธิพลต่อพลวัต กลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มอย่างไรบ้าง เช่น พฤติกรรมของสมาชิก กระบวนการกลุ่ม บทบาทของ

สมาชิก อำนาจในกลุ่ม สิทธิพิเศษ การเลือกปฏิบัติในกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิก ฯลฯ

2. ในการปฏิบัติงานกับกลุ่ม นักสังคมสงเคราะห์ควรจะนำแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมไปเป็นกรอบวิเคราะห์สำหรับคาดการณ์ผลที่อาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งต้องพิจารณาอยู่เป็นนิจด้วยว่า แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่นำมาใช้กับกลุ่มนั้น จะทำให้ผู้หญิงได้รับประโยชน์ มีสิทธิ โอกาส อำนาจเพิ่มขึ้นหรือไม่จะผลิตซ้ำความไม่เสมอภาคทางเพศให้ดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในแง่ใดบ้าง เป็นต้น

3. ในบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ควรพยายามไม่ให้ความแตกต่างด้านชนชั้นวรรณะกับสมาชิกกลุ่มมีผลในทางลบต่อกลุ่ม และช่วยสร้างความเสมอภาคทางเพศ ในลักษณะต่างๆ ขึ้น เช่น ช่วยสมาชิกให้วิเคราะห์ความเป็นเพศเข้าใจกระบวนการสร้างความเป็นเพศ เพื่อจะลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในระหว่างเพศลง ช่วยสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกกลุ่มให้ตระหนักถึงการกดขี่ครอบงำ/ถูกเอารัดเอาเปรียบทางเพศของเพศหญิงและเพศที่สามที่เกิดจากอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และดำเนินการด้วยประการต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงความอยุติธรรมทางเพศดังกล่าว เช่น การปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อผิดๆ เกี่ยวกับความเป็นเพศ การเลี้ยงดูอบรมขัดเกลาเด็กและเยาวชนให้ปราศจากความคิดเพศนิยมที่ว่าเพศหนึ่งเพศใดสูงส่ง มีศักดิ์ศรี มีอำนาจเหนือกว่าเพศอื่นๆ การปรับเปลี่ยนอำนาจและความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างเพศที่เกิดขึ้นในกลุ่มในครอบครัวการช่วยเสริมพลังอำนาจให้แก่สมาชิกกลุ่มที่เป็นเพศหญิงและเพศที่สาม ฯลฯ

4. ในด้านบทบาทของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกกลุ่มควรจะได้รับ การส่งเสริมให้วิเคราะห์ปัญหาการกดขี่ครอบงำระหว่างเพศ การมีความคิดเพศนิยมในกลุ่ม โดยเชื่อมโยงปัญหาเหล่านี้กับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ และโครงสร้างระดับต่างๆ ของสังคม อันสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มและระบบแวดล้อมกลุ่มหรือที่เรียกว่า “เรื่องส่วนตัวก็คือเรื่องการเมือง” แล้วระบุประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความเป็นเพศที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือแก้ไข หรือขจัดให้หมดสิ้นไปจากนั้นกลุ่มก็ต้องร่วมมือกับการปรับเปลี่ยนระบบคิด พฤติกรรม และการปฏิบัติให้ปลอดภัยจากอคติทางเพศและส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศในกลุ่มให้เป็นเรื่องปกติวิสัย

5. ในด้านกระบวนการกลุ่ม (Group Process) รูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่มแนวสตรีนิยมจะเน้นกระบวนการที่สมาชิกกลุ่มต่างก็แลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวกับประเด็นความเป็นเพศ (Gender) และเน้นกระบวนการสนทนาแลกเปลี่ยน (Dialogical Process) อันได้แก่นักสังคมสงเคราะห์กับสมาชิก และสมาชิกกับสมาชิกต่างก็ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มุมมอง ความเชื่อ ความหมายต่างๆ ในเรื่องความเป็นเพศระหว่างกันช่วยกันวิเคราะห์และหาทางออกในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับความเป็นเพศโดยเห็นว่าแต่ละฝ่ายมีความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างแต่ก็เท่าเทียมกัน โดยในขณะที่นักสังคมสงเคราะห์มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความเป็นเพศและความเสมอภาคทางเพศ แต่สมาชิกก็มีความรู้ความเชี่ยวชาญของตัวเองและมีประสบการณ์ในเรื่องของการถูกกดขี่ครอบงำระหว่างเพศ/การเอารัดเอาเปรียบระหว่างเพศ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ต่างฝ่ายต่างก็มีเป้าหมายร่วมกันที่จะลดหรือขจัดความอยุติธรรมทางเพศ เพื่อที่จะยุติอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่อันเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้ายนั่นเอง

ตัวอย่างงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามรูปแบบสตรีนิยม ก็เช่นการจัดกลุ่มเด็กและวัยรุ่นหญิงชายให้เรียนรู้เรื่องอนามัยเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสุขภาพของวัยรุ่น การปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในวัยเรียน หรือการจัดกลุ่มสามีให้เรียนรู้บทบาทผู้ชายในชีวิตครอบครัว และการเป็นบิดา หรือการจัดกลุ่มแม่บ้านเพื่อเรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความเสมอภาคระหว่างสามีและภรรยา การป้องกันความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น